

mr. sc. Marijan Šuperina *

Ana Garačić**

**UČESTALOST KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE I
SPOLNOG ĆUDOREĐA U REPUBLICI HRVATSKOJ TE NEKA PITANJA
U SVEZI TUMAČENJA I PRIMJENE KAZNENOPRAVNIH RJEŠENJA IZ
GLAVE XIV. KAZNENOG ZAKONA¹**

Člankom, uvijek zanimljive teme, autori analizirajući prikupljene osnovne statističke podatke prikazuju temeljnu sliku učestalosti kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa u ukupnom kriminalitetu kaznenih djela Republike Hrvatske, kao i osnovnu unutarnju fenomenološku strukturu ovog pojavnog oblika kriminaliteta. Kaznenopravnim sadržajem usmjeravaju pozornost na potrebu konceptualizacije sadržaja važnih zakonskih izričaja korištenih u zakonskim opisima kaznenih djela iz glave XIV. Kaznenog zakona sa primjerima domaće i strane sudske prakse, koji govore o kompleksnosti izdvojenih i naglašenih pitanja. Tim više, izdvojena pitanja nalaze se u središtu pozornosti teoretske i praktične stručne javnosti, ali i javnog mnijenja, posebno nakon donošenja Kaznenog zakona iz 1998. godine, kao i predstojećim njegovim izmjenama i dopunama.

UVOD

Tumačenje i primjenjivanje zakonskih opisa kaznenih djela donesenih Kaznenim zakonom od 1998. godine u području kaznenih djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa još uvijek, nakon skoro tri godine, bilježi specifičnu raznovrsnost. Svakako, ovo područje društvenih odnosa u sferi spolnog ponašanja zaokuplja značajnu pozornost kod svake kaznenopravne promijene. Središnja pitanja zakonodavca kod određivanja prema ovim inkriminacijama usmjerena su prema onim društvenim vrijednostima koje je potrebno i nužno zaštititi kaznenopravnim

* mr. sc. Marijan Šuperina, asistent na Katedri kriminalistike Visoke policijske škole

** Ana Garačić, sudac Vrhovnog suda Republike Hrvatske

¹ Sadržaj članka djelom je rezultat istraživanja pokrenutog na Visokoj policijskog školi pod nazivom: "Provođenje ovlasti policijskog službenika u obavljanju otkrivačko-dokazne funkcije u svezi kaznenog djela silovanja", prihvaćenog u Planu znanstveno-istraživačke djelatnosti od 13. srpnja 2000. godine, a u većem dijelu sadrži *preliminarne rezultate* analizirane sudske prakse (72 pravomoćno riješena predmeta), spisa na Vrhovnom sudu Republike Hrvatske u svezi sa počinjenim kaznenim djelima iz glave XIV. KZ-a u vremenu od 1998. - 1999. godine.

zakonodavstvom, reakcijom sustava kaznenopravnih sankcija. To nije uvijek lagan posao. Potrebno se odrediti prema onim situacijama za koja se smatra neophodnim i opravdanim da tijela kaznenog postupka zadiru u područje privatnosti spolnih odnosa kaznenim zakonodavstvom, pravom. S druge strane, prema zakonodavcu se upućuju različiti zahtjevi koji se odnose na način ostvarivanja kaznenopravne zaštite, te na intenzitet ograničavanja slobode i djelovanja čovjeka.

Dosadašnje uvedene novine i učinjene izmjene građene su na temeljnim principima slobode i prava čovjeka: ravnopravnost među spolovima (spolna neutralnost), sloboda spolnog samoodređenja i odlučivanja, opća zabrana nasilnih spolnih ponašanja, apsolutna i pojačana kaznenopravna zaštita osoba mlađih od četrnaest godina (djeteta) u području spolnog integriteta, maloljetne osobe (od 14 - 18 godine života) pojavljuju se kao subjekt kaznenopravne zaštite kontinuirano u više zakonskih opisa kaznenih djela, primjerenost zaštite i kažnjavanja u području spolnog čudoređa temeljenog na općem interesu društvenog shvaćanja čudoređa u području seksualnog ponašanja. Ovi istaknuti i prihvaćeni temelji reforme kaznenog zakonodavstva u području kaznenih djela protiv spolnih sloboda i spolnog čudoređa upućuju na značajne promjene. Ranije zadovoljavanje ukidanjem zastarjelih i preživjelih inkriminacija nije karakteristika učinjenih promjena. Promijene su prije svega išle na usmjeravanje i određivanje objekta kaznenopravne zaštite, pa s time i na samu promjenu cilja od ranije naslijeđenih i preuzetih činjeničnih opisa - zakonskih opisa kaznenih djela.

Jesu li donesena rješenja blaža ili stroža, pitanje je analize, tumačenja i usporedbe svakog zakonskog opisa kaznenog djela i djelovanja općih instituta kaznenog prava statuiranih u općem djelu Kaznenog zakona. Je li novim ili promijenjenim zakonskim opisima kaznenih djela učinjena toliko spominjana dekriminalizacija ili kriminalizacija određenih ponašanja u području spolnih društvenih odnosa, potrebno je odgovoriti konzistentnim i utemeljenim, znanstveno obrazloženim tumačenjima. Zbog učinjenih promjena i poradi izbjegavanja grešaka u njihovom tumačenju "potrebno je detaljno analizirati svaku promjenu i odrediti ujedno njeno realno značenje s teoretskog i praktičnog gledišta" (Ž. Horvatić).

S obzirom na opseg ovog članka odlučili smo inicirati raspravljanje na samo određena pitanja ovog vrlo zahtjevnog područja u kaznenom pravu. Prije tog raspravljanja smatramo potrebnim učiniti temeljnu fenomenološku raščlambu kaznenih djela protiv spolnih sloboda i spolnog čudoređa za promatrano vremensko razdoblje od 1992. - 1999. godine u usporedbi sa općim stanjem kriminaliteta kaznenih djela u Republici Hrvatskoj.

UČESTALOST KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE I SPOLNOG ĆUDOREĐA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kako bi omogućili uvid u učestalost seksualnih delikata u ukupnom kriminalitetu Republike Hrvatske, koristili smo se statističkim podacima Odjela pravosuđa Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske za promatrano razdoblje od 1992. - 1999. godine. Uvodno je potrebno napomenuti kako smo kod raščlambe ovih podataka vodili računa i uvažavali sve one upute i primjedbe koje se mogu naći u kriminološkoj literaturi glede statističkih analiza.²

Tablica 1.

Punoljetne osobe protiv kojih su podnesene kaznene prijave nadležnom državnim odvjetništvu za počinjena kaznena djela u razdoblju od 1992. - 1999. godine		
promatrano razdoblje	ukupno	glava XIV. KZ
ukupno 1992.	35.522	163 (0,46%)
poznatih 1993.	35.275	153 (0,43%)
prijavljenih 1994.	31.197	166 (0,53%)
osoba 1995.	30.104	156 (0,52%)
1996.	29.931	166 (0,55%)
1997.	28.555	185 (0,65%)
1998.	34.434	254 (0,74%)
1999.	30.157	235 (0,78%)
ukupno:	255.175	1.478 (0,58%)
broj osumnjičenih	2.678 (7,54%)	- (0,00%)
žena	2.766 (7,84%)	- (0,00%)
	2.602 (8,34%)	1 (0,04%)
	2.760 (9,17%)	3 (0,11%)
	2.818 (9,41%)	1 (0,04%)
	2.494 (8,73%)	3 (0,12%)
	3.307 (9,60%)	6 (0,18%)
	3.186 (10,56%)	9 (0,28%)
	22.611 (8,86%)	23 (0,10%)

U tablici 1. prikazan je odnos između ukupno prijavljenih punoljetnih poznatih osoba (osumnjičenika) za ukupno sva kaznena djela, te broj prijavljenih punoljetnih poznatih osumnjičenika za seksualne delikte. Iako se radi o prijavljenim punoljetnim osobama, koje nisu pravomoćno osuđene, prikupljeni podaci pokazuju zanimljive trendove u stadiju predistražnog postupka. Među prijavljenim punoljetnim poznatim osobama bio je zamjetan trend pada njihovog ukupnog broja prijavljivanja za počinjeno koje kazneno djelo, što prikazano verižnim indeksom iznosi: 1992. = 100, a za 1997. = 80,39 - što predstavlja trend smanjenja za otprilike jednu petinu. Unatoč tom trendu smanjenja ukupno poznatih prijavljenih osumnjičenika, te iako se u posljednjim dvjema promatranim godinama bilježi ponovni porast ukupno prijavljenih punoljetnih poznatih osoba (1998. = 96,94; 1999. = 84,90), ukupan broj

² Horvatić, Ž.: Osnove kriminologije - Temelji učenja o pojavnim oblicima i uzrocima kažnjivih ponašanja. Zagreb, MUP RH, 1998., str. 47. i dalje; Singer, M.: Kriminologija. Zagreb, Globus - MUP RH, 1996., str. 30 i dalje.

prijavljenih punoljetnih osoba za seksualne delikte bilježi kontinuirani trend porasta (1992. = 100, 1999. = 144,17), kako u apsolutnom iznosu, tako i u odnosu prema ukupnom kriminalitetu u Republici Hrvatskoj (1992. = 0,46%, 1999. = 0,78%; što u prosjeku za promatrano razdoblje iznosi: 1992. - 1999. = 0,58%). Ove zaključke donosimo samo temeljem osnovne statističke raščlambe i interpretacije prikupljenih i prezentiranih podataka. Svakako bi temeljitija i kompleksnija fenomenološka analiza trebala obuhvatiti i unutarnje trendove u ukupnom kriminalitetu po njegovim pojedinim pojavnim oblicima i njihove međusobne odnose, ali promatrano i kroz učinjene izmijene i dopune kaznenog zakonodavstva koje se događalo tijekom promatranog razdoblja. No, ipak stoji zaključak kako se u vremenu od 1992. - 1999. godine stalno povećavao broj prijavljenih punoljetnih osoba za seksualne delikte (u apsolutnom i realnom broju) što upućuje na potrebu fenomenološke i etiološke analize tog trenda. Pored toga, još uvijek postoji pitanje oko pretpostavljanja, nagađanja opsega "tamne brojke" ovog oblika delikata nasilja jer prikazane podatke treba komentirati kao "nedovoljno vjerodostojne o stvarnom broju pojava oblika napada na ove objekte kaznenopravne zaštite, ne samo zbog toga što se broj počinjenih kaznenih djela uvijek razlikuje od broja pravomoćno osuđenih osoba (zbog neotkrivanja počinitelja, procesnih smetnji za dovršenje postupka i sl.) već kod ovih kaznenih djela i posebno zbog postojanja relativno visoke tzv. "tamne brojke", naime broja počinjenih kaznenih djela za koja se uopće ne zna da su počinjena (kao i broja njihovih počinitelja - op. autora) i koja se ne iskazuju ni u jednoj statistici".³

Također, potrebno je upozoriti i na sve prisutniji trend porasta prijavljenih punoljetnih žena kao osumnjičenica za koje od kaznenih djela iz područja seksualnih delikata. Taj trend ide od njihovog neprijavlivanja pa do ukupno u prosjeku od 0,10% od ukupnog broja prijavljenih punoljetnih žena u promatranom razdoblju (raspon ovog udjela prijavljenih punoljetnih žena, osumnjičenica, za počinjeni koji seksualni delikt kretao se od 0,0% u 1992. i 1993. godini do 0,28% u 1999. godini u odnosu na ukupan broj prijavljenih punoljetnih žena u promatranom razdoblju).

Slijedom, podacima iz tablica 2., 3. i 4. analiziran je utjecaj tzv. selekcijskih mehanizama⁴ koji djeluju u prethodnom postupku (čl. 166.; 174. st. 1.; 188. st. 6.; 190. st. 1., 3. i 4.; 199.; 200.; 201.; 203.; 205. st. 3. ZKP-a) na smanjenje broja osoba protiv kojih je podnesena kaznena prijava nadležnom državnom odvjetništvu, odnosno protiv kojih je pokrenuta istraga "kad postoji osnovana sumnja da je počinila kazneno djelo" (čl. 187. st. 1. ZKP-a). Ove podatke također treba promatrati kao "relativno vjerodostojne" iz razloga što na njihovu vjerodostojnost, među ostalim, utječe čimbenik: vrijeme trajanja prethodnog postupka.⁵

³ Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 191.

⁴ Odnosno, propisi odgovarajućih kazneno-postupovnih pravnih mehanizama selekcije prijavljenih (osumnjičenih), optuženih, okrivljenih osoba, a u svrhu njihovog odstranjivanja iz prethodnog ili započetog kaznenog postupka.

⁵ O trajanju kaznenog postupka i varijablama koji utječu na kazneni postupak kako bi on vremenski trajao kraće, odnosno duže, vidjeti kod: Konjić, Z.: Trajanje kaznenog postupka i pravo na suđenje bez zakašnjenja u Republici Hrvatskoj. Zagreb, Ljevak d.o.o., Pravna biblioteka, 2000.

Tablica 2.

Broj odbačenih kaznenih prijava od strane državnog odvjetništva podnijetih protiv punoljetnih osoba za počinjena kaznena djela u razdoblju od 1992. – 1999. godine		
promatrano razdoblje	ukupno	glava XIV. KZ
ukupno	1992	17 (10,43%)
	1993	24 (15,69%)
	1994	20 (12,05%)
	1995	22 (14,10%)
	1996	20 (12,05%)
	1997	19 (10,27%)
	1998	36 (14,17%)
	1999	37 (15,74%)
ukupno:	61.236 (24,00%)	195 (13,19%)

Po podacima iz tablice 2. može se zaključiti kako je državno odvjetništvo primijenilo čl. 174. st. 1. ZKP-a prema u prosjeku 24,0% ili ukupno prema 61.236 osoba od ukupno prijavljenih punoljetnih poznatih osoba u Republici Hrvatskoj, dok je taj postotak u odnosu na prijavljene punoljetne poznate osobe za počinjenje kojeg seksualnog delikta u prosjeku 13,19% ili ukupno za promatrano razdoblje prema 195 osobama. Raspon odbačenih kaznenih prijava od strane državnog odvjetništva koje su podnesene protiv punoljetnih poznatih osoba za počinjeno koje kazneno djelo iz skupine seksualnih delikata kretao se u promatranom razdoblju od 10,27% u 1997. godini do 15,74% u 1999. godini. Ali, ukoliko se učini introspekcija u ovaj ukupni broj od za 195 osoba odbačenih kaznenih prijava, dolazi se do podatka kako za 97 osoba ili za njih 49,74% nije, po prosudbi državnog odvjetnika, postojala osnovana sumnja kako je osumnjičenik počinio prijavljeno kazneno djelo. Tu moramo upozoriti kako državnom odvjetništvu stoje opsežne ovlasti iz čl. 174. st. 2.-4. ZKP-a u cilju formiranja prosudbe i osobnog uvjerenja o postojanju ili nepostojanju osnovane sumnje je li određena prijavljena osoba počinila ili nije počinila kazneno djelo. S druge strane, za 69 osoba ili za njih 35,38% državno odvjetništvo je prosudilo kako djelo za koje su bile prijavljene te osobe nije sadržavalo bitne elemente kaznenog djela koje se progoni po službenoj dužnosti. Za ostalih 14,88% osoba ili za njih 29 postojali su drugi razlozi iz čl. 174. st. 1. ZKP-a zbog kojih je državno odvjetništvo donijelo rješenje o odbačaju kaznene prijave.

Prikupljenim podacima u tablici 3. i 4. utvrđen je daljnji broj osoba protiv kojih je bila pokrenuta istraga rješenjem istražnog suca (čl. 189. st. 1. ZKP-a), ali je tijekom njenog provođenja došlo do njenog prekidanja (čl. 199. ZKP-a) ili obustavljanja (čl. 200. i 201. ZKP-a).

Tablica 3.

Broj punoljetnih osoba protiv kojih je prekinuta pokrenuta istraga za počinjena kaznena djela u razdoblju od 1992. – 1999. godine		
promatrano razdoblje	ukupno	glava XIV. KZ
ukupno		
1992	161 (0,45%)	3 (1,84%)
1993	100 (0,28%)	1 (0,65%)
1994	73 (0,23%)	5 (3,01%)
1995	25 (0,08%)	- (0,00%)
1996	18 (0,06%)	- (0,00%)
1997	32 (0,11%)	- (0,00%)
1998	92 (0,27%)	1 (0,39%)
1999	39 (0,13%)	1 (0,42%)
ukupno:	540 (0,21%)	11 (0,74%)

Temeljem statističkih podataka o prekinutoj istrazi (tablica 3.) dolazimo do zaključka kako je 11 osoba zbog razloga prekidanja kaznenog postupka (čl. 199. ZKP-a) u stadiju istrage odstranjeno iz kaznenog postupka, što u relativnom iznosu, u odnosu na ukupan broj prijavljenih osoba za počinjeno koje kazneno djelo iz skupine seksualnih delikata iznosi 0,74%, za razliku od ukupnog broja osoba za koje je prekinuta istraga u odnosu na ukupan broj prijavljenih osoba za koje kazneno djelo, njih 540 ili 0,21%. Potrebno je radi točnosti interpretacije prezentiranih podataka reći kako iz analiziranih statističkih tablica nije bilo moguće vidjeti je li kazneni postupak za ovih 11 osoba, odnosno istraga, nastavljena temeljem čl. 199. st. 4. ili 456. st. 2. ZKP-a ili je ona bila obustavljena temeljem čl. 201. ZKP.6

Tablica 4.

Broj punoljetnih osoba protiv kojih je obustavljena pokrenuta istraga za kaznena djela u razdoblju od 1992. – 1999. godine		
promatrano razdoblje	ukupno	glava XIV. KZ
ukupno		
1992	1.741 (4,90%)	35 (21,47%)
1993	1.562 (4,43%)	21 (13,73%)
1994	1.024 (3,28%)	6 (3,61%)
1995	828 (2,75%)	9 (5,77%)
1996	820 (2,74%)	7 (4,22%)
1997	1.771 (6,20%)	21 (11,35%)
1998	1.547 (4,49%)	20 (7,87%)
1999	1.237 (4,10%)	19 (8,08%)
ukupno:	10.530 (4,13%)	138 (9,34%)

Daljnje smanjenje broja osoba, okrivljenika (čl. 170. st. 1. toč. 2. ZKP-a) u kaznenom postupku za počinjenje kojeg seksualnog delikta pratimo kroz primjenu razloga obustavljanja kaznenog postupka, odnosno istrage (čl. 166.; 200., 201. i 205. st. 3. ZKP-a). Podaci iz tablice 4. pokazuju nam kako je za 138 osoba ili za njih

⁶ Krapac, D.: Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava. Zagreb, Targa, 1998., str. 214 - 215; 431 - 433.

9,34% obustavljen postupak u odnosu na ukupan broj prijavljenih osoba za počinjeno koje kazneno djelo iz glave XIV. Kaznenog zakona. Postotak osoba za koje je obustavljena istraga u odnosu na ukupan broj prijavljenih iznosi 4,13%. Također i ovdje upozoravamo na nemogućnost utvrđivanja podataka je li došlo do obnavljanja pravomoćno obustavljenog postupka u istrazi pod uvjetima za tzv. nepravu obnovu postupka temeljem čl. 403. i 404. ZKP-a.

Ukoliko usporedimo ukupan broj osoba protiv kojih je obustavljena istraga za kaznena djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa dolazimo do podatka kako su ovi posljednji zastupljeni sa 1,31%. Taj odnos, u svezi sa razlozima prekidanja istrage, u svom relativnom iznosu je 0,32%.

Ukoliko učinimo sintezu do sada prezentiranih i analiziranih podataka sa podacima koji slijede u tablici 5., možemo donijeti, pored već onih donesenih, nekoliko osnovnih zaključaka u svezi sa ostvarenjem cilja ovog djela referata:

- U Republici Hrvatskoj je za počinjenje kojeg kaznenog djela u promatranom razdoblju od 1992. - 1999. godine bilo prijavljeno nadležnom državnom odvjetništvu 255.175 punoljetnih osoba, od kojeg broja njih 1.478 osoba ili **0,58%** su bili prijavljeni kao osnovano sumnjivi za počinjenje kaznenog djela iz glave XIV. Kaznenog zakona.
- Nadležna državna odvjetništva su temeljem svojih ovlasti, poglavito mislimo na ona iz čl. 174. ZKP-a držala kako su za njih ukupno 193.939 osoba postojale osnovane sumnje da su počinili stavljeno im kazneno djelo na teret (dakle, od ukupno prijavljenih njih 76,00%). Odnosno, kako za njih ukupno 1.283 osobe postoji osnovana sumnja kako su počinili kazneno djelo protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa (dakle, od ukupno prijavljenih za ova kaznena djela njih 86,80%).
- Temeljem donesenih odluka nadležnih državnih odvjetništava, opseg osumnjičenih osoba za počinjenje kaznenih djela iz skupine seksualnih delikata u odnosu na ukupnu masu osumnjičenih osoba za počinjenje kojeg kaznenog djela u promatranom razdoblju u ovom stadiju prethodnog postupku iznosio je **0,66%**.
- Od ukupnog broja osumnjičenih, nadležna državna odvjetništva su protiv njih 32,51% ili protiv 63.059 osoba podnijele istražnom sucu zahtjeve za pokretanje istrage. Promatrani odnos među osumnjičenima za počinjenje kaznenih djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa iznosio je 71,70% ili protiv njih 920 osoba.
- Nakon provedene istrage nadležna državna odvjetništva su podnijela optužnice nadležnim sudovima protiv ukupno 51.989 osoba (što predstavlja smanjenje broja osoba u kaznenom postupku tijekom stadija istrage za 11.070 osoba ili za njih 17,55%). Protiv osoba za počinjenje seksualnih delikata, nakon provedene istrage, podnijeto je protiv 711 osoba optužnica (što predstavlja smanjenje broja osoba u kaznenom postupku tijekom stadija istrage okrivljene za seksualne delikte za 149 osoba ili za njih 16,19%).

- Temeljem donesenih odluka tijekom provedenih istraga, opseg okrivljenih osoba za počinjenje kaznenih djela iz skupine kaznenih djela opisanih u glavi XIV. Kaznenog zakona u odnosu na ukupnu masu okrivljenih osoba za počinjenje kojeg kaznenog djela u promatranom razdoblju u ovom stadiju kaznenog postupku iznosio je **0,62%**.
- Temeljem podataka iz tablice 5. možemo zaključiti kako je kazneni postupak za osobe okrivljene za počinjenje kaznenih djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa u promatranom razdoblju:
 - a) nastavljen za njih 67,79% ili za 771 osobu temeljem osnove opisane u čl. 164. toč. 3. i 4. ZKP-a;
 - b) pokrenut za njih 29,45% ili za 334 osobe neposrednim optuživanjem temeljem čl. 191. ZKP-a; ili
 - c) za njih 2,47% ili za 28 osoba izdavanjem kaznenog naloga prema odredbi iz čl. 446. st. 1. ZKP-a; dok je
 - d) za jednog okrivljenika ili svega 0,09% državni odvjetnik u optužnici ili optužnim prijedlogu postavio zahtjev sudu da presudom utvrdi kako je okrivljenik počinio kazneno djelo u stanju nebrojivosti te da se predmet uputi sudu nadležnom za primjenu Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

Tablica 5.

Punoljetne osobe protiv kojih su podnesene optužbe za kaznena djela u razdoblju od 1992. – 1999. godine		
promatrano razdoblje	ukupno	glava XIV. KZ
ukupno		
1992	27.447	108 (0,39%)
1993	27.317	107 (0,39%)
1994	23.944	135 (0,56%)
1995	23.161	125 (0,54%)
1996	21.663	139 (0,64%)
1997	17.976	145 (0,80%)
1998	21.446	197 (0,92%)
1999	19.915	178 (0,89%)
ukupno:	182.869 (100,0%)	1.134 (0,62%)
neposredno		
	18.317 (66,74%)	22 (20,37%)
	19.094 (69,90%)	21 (19,63%)
	17.085 (71,35%)	49 (36,29%)
	16.642 (71,85%)	36 (28,80%)
	17.041 (78,66%)	55 (39,57%)
	12.276 (68,29%)	28 (19,31%)
	12.570 (58,61%)	56 (28,42%)
	11.639 (58,44%)	67 (37,64%)
	124.664 (68,17%)	334 (29,45%)
poslije provedene istrage		
	9.130 (33,26%)	86 (79,63%)
	8.223 (30,10%)	86 (80,37%)
	6.859 (28,65%)	86 (63,70%)
	6.519 (28,15%)	89 (71,20%)
	4.622 (21,34%)	84 (60,43%)
	5.700 (31,71%)	117 (80,69%)
	5.582 (26,03%)	123 (62,44%)
	5.354 (26,88%)	100 (56,18%)

	51.989 (28,43%)	771 (67,99%)
uz kazneni prijedlog	0	0
	0	0
	0	0
	0	0
	0	0
	0	0
	3.276 (15,28%)	18 (9,14%)
	2.902 (14,57%)	10 (5,62%)
	6.178 (3,38%)	28 (2,47%)
po čl. 457. ZKP	0	0
	0	0
	0	0
	0	0
	0	0
	0	0
	18 (0,08%)	- (0,00%)
	20 (0,10%)	1 (0,56%)
	38 (0,02%)	1 (0,09%)

Tablicom 6. prikazan je, temeljem prikupljenih statističkih podataka, odnos između ukupno osuđenih punoljetnih osoba za počinjena kaznena djela i ukupno osuđenih punoljetnih osoba za počinjeno kazneno djelo iz glave XIV. KZ-a u Republici Hrvatskoj u promatranom vremenskom razdoblju. Uspoređujući ove podatke sa onima iz tablice 5. uočljiv je nesklad između broja optuženih i broja pravomoćno osuđenih punoljetnih osoba. Uz uvažavanje niza objektivnih čimbenika koji utječu na ovu razliku, može se konstatirati kako je broj punoljetnih optuženih osoba za seksualne delikte smanjen u ukupnom broju osuđenih za ova kaznena djela za njih 398 ili za 35,1%. Ovaj nesklad u odnosu posebno dolazi do izražaja u razdoblju od 1994. - 1997. godine. Međutim, kada se taj odnos promotri za pojedina kaznena djela unutar ove skupine, mogu se uočiti znatnije razlike nego u odnosu na podatke za cijelu glavu XIV. KZ-a. Tako primjerice taj odnos za kazneno djelo silovanja (čl. 188. KZ) iznosi u prosjeku 41%. U ovom broju sadržan je i određen broj oslobađajućih presuda do kojih dolazi uglavnom zbog teškoća u dokazivanju ovih kaznenih djela.

Zanimljiv je podatak većeg broja osuđenih osoba za pokušana seksualna kaznena djela u odnosu na ukupan broj osuđenih osoba za pokušana kaznena djela (2,61% u odnosu na 18,88%). Uvažavajući činjenicu mogućnosti kažnjavanja za pokušaj kaznenog djela (čl. 33. KZ), primijećen je veći trend prijavljenih, pa s tim u svezi i osuđenih osoba za pokušaj seksualnih delikata nego za dovršena kaznena djela. Za pretpostaviti je kako u tim situacijama žrtve intenzivnije prijavljuju takva pokušana kaznena djela, vjerojatno zbog manjih neugodnosti nego kad su takva djela dovršena. Policijska praksa bilježi slučajeve prijavljivanje dovršenih nasilnih spolnih odnošaja samo kao njihov pokušaj.

Ukoliko usporedimo raspon udjela osuđenih za seksualne delikte u ukupnom broju osuđenih punoljetnih osoba, vidimo kako se on kreće od 0,46% u 1996. godini do 0,80% u 1997. godini - u prosjeku za promatrano razdoblje ovaj udio iznosi 0,63%. Stoga nam se nameće zaključak kako se struktura ovih kaznenih djela mijenja u ukupnom kriminalitetu. Ipak, u odnosu na druge pojavne oblike kriminaliteta (imovinski, gospodarski, organizirani) seksualni delikti imaju određen kontinuitet. Ova slika promjenjivosti udjela seksualnih delikata u ukupnom kriminalitetu posebno je izražena kod silovanja. Za pretpostaviti je na razini ovih podataka kako na tu promjenjivost utječu i endogeni uzroci (etiologija) ovog oblika kriminaliteta, pritom ne isključujući i važne egzogene uzroke.

O težini i ozbiljnosti seksualnih delikata govori podatak o odnosu ukupno osuđenih punoljetnih osoba na bezuvjetnu kaznu zatvora (14,84%) i onih osuđenih za seksualne delikte (69,43%); kao i odnos ukupno izrečenih uvjetnih osuda (66,67%) u odnosu na one izrečene za seksualne delikte (29,62%).

Tablica 6.

Punoljetne osobe osuđene za kaznena djela u razdoblju od 1992. – 1999. godine		
promatrano razdoblje	ukupno	glava XIV. KZ
ukupno	14.266	108 (0,76%)
1992	16.827	101 (0,60%)
1993	17.334	89 (0,15%)
1994	14.386	80 (0,56%)
1995	13.328	61 (0,46%)
1996	12.390	99 (0,80%)
1997	12.243	83 (0,67%)
1998	16.206	115 (0,71%)
1999	116.980	736 (0,63%)
osuđene punoljetne žene	1.413 (9,90%)	- (0,00%)
	1.435 (8,53%)	- (0,00%)
	1.431 (8,26%)	1 (1,12%)
	1.285 (8,66%)	- (0,00%)
	1.140 (8,55%)	2 (3,28%)
	1.039 (8,39%)	- (0,00%)
	942 (7,70%)	2 (2,41%)
	1.410 (8,70%)	3 (2,61%)
	10.095 (8,63%)	8 (1,09%)
osuđene osobe za pokušaj	330 (2,31%)	25 (23,15%)
	351 (2,09%)	16 (15,84%)
	373 (2,15%)	26 (29,21%)
	265 (1,79%)	9 (11,25%)
	263 (1,97%)	16 (26,22%)
	319 (2,57%)	17 (17,17%)
	733 (5,99%)	17 (20,48%)
	418 (2,58%)	13 (11,30%)
	3.052 (2,61%)	139 (18,88%)
bezuovjetna kazna zatvora	2.768	80
	2.903	78
	2.775	66
	1.983	52
	1.692	38
	1.503	67
	1.648	56
	2.082	74
	17.354 (14,84%)	511 (69,43%)
bezuovjetna novčana kazna	2.938	-
	3.328	-
	2.975	-
	2.524	-
	2.138	-
	1.937	-
	1.282	-
	2.100	4
	19.222 (16,43%)	4 (0,53%)

uvjetna osuda - kazna zatvora	8.022 10.103 11.139 9.521 9.126 8.553 8.958 11.315 76.737 (65,60%)	28 23 22 28 23 32 26 35 217 (29,48%)
uvjetna osuda - novčana kazna	256 173 141 95 172 137 122 160 1.256 (1,07%)	- - - - - - - 1 1 (0,14%)
sudska opomena	210 218 223 166 144 205 169 309 1.644 (1,41%)	- - - - - - - 1 1 (0,14%)
odgojne mjere	24 34 22 46 18 25 32 159 360 (0,31%)	- - - - - - - - -
maloljetnički zatvor	- - - - - 8 15 23 (0,01%)	- - - - - 1 - 1 (0,14%)
proglašen krivim, oslobođen kazne	48 68 59 51 38 30 24 66 384 (0,33%)	- - 1 - - - - - 1 (0,14%)

Tablica 7.

Punoljetne osobe kojima je za počinjena kaznena djela izrečena sigurnosna mjera u razdoblju od 1992. – 1999. godine		
promatrano razdoblje	ukupno	glava XIV. KZ
ukupno	1992	10
	1993	11
	1994	4
	1995	7
	1996	8
	1997	16
	1998	11
	1999	11
ukupno:	14.411 (12,32%)	78 (10,60%)
od toga žene	60	-
	61	-
	72	-
	80	-
	68	-
	78	-
	83	-
	160	-
	662	-
Obavezno psihijat. liječenje i čuvanje u zdravstv. ustanovi	17	1
	16	1
	14	1
	15	2
	8	2
	17	1
	0	0
	0	0
	87 (0,60%)	8 (10,26%)
Obavezno psihijat- rijsko liječenje	2	-
	15	-
	12	-
	9	-
	25	1
	17	1
	24	1
	27	2
	131 (0,91%)	5 (6,41%)
Obavezno liječenje alkoholičara i narko- mana (od ovisnosti)	209	7
	181	3
	192	2
	163	4
	193	4
	190	9
	200	6
	302	5
	1.630 (11,31%)	40 (51,28%)

Zabrana obavljanja poziva (zvanja), djelatnosti, ili dužnosti	30	-
	34	-
	31	-
	18	-
	15	-
	6	-
	16	1
	22	-
	172 (1,19%)	1 (1,28%)
Zabrana javnog istupanja	-	-
	-	-
	-	-
	-	-
	-	-
	0	0
	0	0
	-	-
Zabrana upravljanja motornim vozilom	930	-
	918	-
	954	-
	818	-
	709	-
	790	-
	377	-
	384	-
	5.880 (40,80%)	-
Oduzimanje predmeta	317	2
	314	4
	392	1
	471	-
	732	-
	758	1
	1.026	-
	1.583	3
5.593 (38,82%)	11 (14,10%)	
Protjerivanje stranca iz zemlje	28	-
	110	3
	105	-
	114	1
	85	1
	135	4
	178	3
	163	1
918 (6,37%)	13 (16,67%)	

Koliko se često primjenjuju sigurnosne mjere u cilju otklanjanja uvjeta koji omogućuju ili poticajno djeluju na počinjenje novog kaznenog djela, prikazuju nam podaci iz tablice 7. Osnovni podaci govore nam kako su propisane sigurnosne mjere u promatranom razdoblju bile primijenjene prema 14.411 punoljetno osuđenim osobama ili u 12,32% njihovog učešća u odnosu na ukupno osuđene punoljetne osobe u promatranom razdoblju. U svezi sa punoljetnim osuđenim osobama za seksualne delikte, sigurnosne mjere su bile primijenjene prema 78 punoljetnim osuđenim osobama ili u 10,60% učešća u odnosu na ukupno osuđene punoljetne

osobe za seksualne delikte u promatranom razdoblju. Ukoliko stavimo u odnos broj punoljetnih osuđenih osoba za seksualne delikte prema kojima je primijenjena sigurnosna mjera i ukupan broj punoljetnih osuđenih osoba prema kojima je bila primijenjena koja od sigurnosnih mjera dolazimo do podatka u relativnom iznosu njihovog učešća u tom ukupnom broju od 0,54%. Učešće punoljetnih osuđenika za seksualne delikte prema kojima je primijenjena sigurnosna mjera u odnosu na ukupan broj punoljetnih osuđenih osoba u promatranom razdoblju u relativnom iznosu njegovog učešća iznosi 0,07%.

Slijedeće važno pitanje je unutarnja struktura, njihova međusobna disperzija, primijenjenih sigurnosnih mjera prema osuđenicima za seksualne delikte. Iz podataka za promatrano razdoblje razvidno je kako je u 51,28% zastupljena sigurnosna mjera obaveznog liječenja od ovisnosti (čl. 76. KZ), potom sigurnosna mjera protjerivanje stranca iz zemlje (čl. 79. KZ) u 16,67% slučajeva, te oduzimanje predmeta (čl. 80. KZ) u 14,10% slučajeva. Sigurnosna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi (čl. 58. OKZ RH/93) u promatranom razdoblju bila je primijenjena prema 10,26% osuđenika, a sigurnosna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja (čl. 75. KZ) prema 6,41% osuđenika. U promatranom razdoblju bilježi se jedna primjena sigurnosne mjere zabrane obavljanja zvanja, djelatnosti ili dužnosti (čl. 77. KZ) ili u 1,28% njene učestalosti.⁷

Ne ulazeći u teoretska kaznenopravna raspravljanja po pitanju sigurnosnih mjera, na ovom mjestu potrebno je upozoriti na sadržaj čl. 196. st. 2. i čl. 197. st. 2. KZ čiji sadržaji određuju obligatorno oduzimanje "predmeta i sredstva" koji su bili uporabljeni u počinjenju navedenih kaznenih djela ili su nastali počinjenjem tih kaznenih djela. Čl. 80. KZ navodi "moralne razloge" koji čine oduzimanje predmeta prijeko potrebnim. Analizom sudske prakse na ovom mjestu možemo samo konstatirati kako se članci 196. st. 2. i 197. st. 2. KZ primjenjuju i obrazlažu samo tvrđenjem o počinjenju kaznenog djela te uporabom ili nastajanjem predmeta (ali i sredstva) počinjenim kaznenim djelom. Detaljnija predstojeća analiza sudske prakse trebat će odgovoriti na pitanje koje je u svezi sa općom svrhom primjene sigurnosnih mjera, a odnosi se na učestalost slučajeva u kojima je sudu bila na raspolaganju (ostvareni uvjeti) mogućnost primjene sigurnosne mjere iz čl. 80. KZ, posebice pod uvjetima: "kad postoji opasnost da će se određeni predmeti ponovno upotrijebiti za počinjenje kaznenog djela" i/ili "kada se radi razloga opće sigurnosti oduzimanje predmeta čini prijeko potrebnim", što se odnosi na one slučajeve u kojima su "predmet ili sredstvo" korišteni kao "sredstvo prisile" ili "sredstvo raspačavanja, prikazivanja ili na drugi način činjenja pristupačnim zabranjenog sadržaja".

⁷ Sigurnosna mjera iz čl. 77. KZ primijenjena je prema pravomoćno osuđenoj osobi za kazneno djelo iz čl. 193. KZ tijekom 1998. godine.

Tablica 8.

Ranija osuđivanost (recidivizam, povratništvo) punoljetne osobe osuđenih u razdoblju od 1992. – 1999. godine				
		ukupno	glava XIV. KZ	
ukupno	1992	3.320	54	
	1993	3.428	46	
	1994	3.414	44	
	1995	2.784	34	
	1996	2.743	21	
	1997	2.503	33	
	1998	2.425	28	
	1999	2.238	34	
	ukupno:		22.855 (19,54%)	294 (39,95%)
za istovrsna kaznena djela	jedan put	542	2	
		594	1	
		563	4	
		449	6	
		437	3	
		376	2	
		355	2	
		445	5	
			3.761 (16,46%)	25 (8,50%)
	dva i više puta	424	1	
		416	6	
		351	4	
		310	3	
		243	-	
		226	1	
232		1		
255	2			
		2.457(10,75%)	18 (6,12%)	
za druga kaznena djela	jedan put	1.037	15	
		1.089	15	
		1.165	11	
		910	12	
		895	8	
		878	12	
		817	9	
		761	13	
			7.552 (33,04%)	95 (32,31%)
	dva i više puta	792	26	
		801	19	
		857	16	
		762	11	
		806	9	
		695	12	
712		10		
493	13			
		5.918 (25,89%)	116 (39,46%)	

za istovrsna i druga kaznena djela	jedan istovrsni i jedan drugi	114	2
		112	1
		123	1
		83	-
		93	1
		81	2
		78	-
		67	1
		751 (3,29%)	8 (2,72%)
	jedan istovrsni i dva i više druga	124	2
		135	2
		99	3
		77	1
		87	-
		77	1
		80	2
54		-	
	733 (3,21%)	11 (3,75%)	
dva i više istovrsni i jedan drugi	108	-	
	104	-	
	96	1	
	61	-	
	69	-	
	54	1	
	52	-	
	63	-	
	607 (2,66%)	2 (0,68%)	
dva i više istovrsna i druga	179	6	
	177	2	
	160	4	
	132	1	
	113	-	
	116	2	
	99	4	
	100	-	
	1.076 (4,70%)	19 (6,46%)	

Pitanje povratništva (recidivizma) posebno se ističe u svim diskusijama koje su u svezi sa kaznenim djelima protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa. Naglašava se kako je to jedno od niza znakovitosti seksualnih delikata. To možemo promotriti i kroz podatke prikupljene i prikazane u tablici 8. Udio povratnika u ukupnom kriminalitetu iznosi 19,54% ili 22.855 punoljetnih osuđenih osoba koje su već ranije bile osuđivane za koje istovrsno ili drugo kazneno djelo. Među osuđenim punoljetnim osobama za seksualne delikte taj odnos povratnika je skoro udvostručen, odnosno on iznosi 39,95% ili 294 punoljetnih osuđenih osoba od ukupnog broja osuđenih punoljetnih osoba za koje kazneno djelo iz glave XIV. Kaznenog zakona. Povratnici, osuđene punoljetne osobe za seksualne delikte, pojavljuju se u odnosu na ukupan broj osuđenih osoba u relativnom iznosu od 0,25% (prosjeck promatranog razdoblja), a u odnosu na ukupan broj osuđenih povratnika u relativnom iznosu od 1,29% (prosjeck promatranog razdoblja).

Ono što se nije moglo vidjeti, a temeljem toga zaključiti, iz analiziranih statističkih podataka je činjenica koliki je bio vremenski razmak između izdržane ili oproštene kazne ili izdržane koje druge kaznenopravne sankcije i počinjenja novog kaznenog djela, što bi svakako omogućilo preciznije saznanje o stvarnom intenzitetu povratništva među povratnicima seksualnih delikata, te druge spoznaje o ovoj socijalno-psihološkoj kategoriji formiranja posebne skupine više puta kažnjavanih osoba. "Na posljetku, kada bi se ukupni kriminalitet u jednoj društvenoj zajednici pojavljivao kao rezultat ponašanja samo jedne ograničene skupine "ponavljača", bilo bi ga relativno lako kontrolirati. Shvaćajući, dakle, recidiviste kao posebno zanimljivu skupinu počinitelja bilo kojeg delikta, kriminološki nas zanima sve što se dogodilo u ranijem životu počinitelja, pa tako i to je li i kada i zašto bio kažnjen, pa čak i je li i kada i zašto počinio neko drugo kažnjivo djelo za koje se nikada nije saznalo. Ipak, u nemogućnosti vjerodostojnosti spoznaja o ranijem kažnjavanju ili delinkventnom ponašanju za koje se ne zna, temeljem statistika ograničavamo se samo na nedvojbeno utvrđeni kaznenopravni recidivizam."⁸

Prikupljeni podaci, pored onih drugih, dakle, služe nam kao pokazatelji za prosudbu uspješnosti djelovanja tijela kaznenog postupka, a djelom i svih drugih službi, posebno onih zaduženih za penalni i postpenalni tretman osuđenih osoba. Postotak osoba koje su, nakon što su već jednom bile osuđene, ponovno osuđene zbog počinjenog kaznenog djela važan je kriterij za ocjenu određene kaznene i kriminalne politike. Ono što se može već njihovim prvim pregledom uočiti je kako u promatranom razdoblju u Republici Hrvatskoj povratništvo glede svog intenziteta općenito, a tako i kod seksualnih delikata, bilježi stalnu tendenciju silaznog kretanja. Daljnja analiza prezentiranih podataka upućuje nas kako među ukupnim brojem povratnika, osuđenim punoljetnim osobama za seksualne delikte, njih 28,23% čine specijalni povrat (dva ili više istovrsna kaznena djela), a njih 59,19% čine skupinu višestrukog povrata (dva ili više kaznena djela). Ovi podaci svakako nas upućuju na promišljanje jesu li ovi počinitelji izdvojena skupina osoba među delinkventima seksualnog kriminaliteta kod kojih djeluju određeni socijalni ili psihološki čimbenici (endogeni i egzogeni) koji su sasvim ili djelomično "izvan domašaja njihove volje" (Singer).

Temeljna isticanja kriminoloških teorija usmjerena su na one čimbenike koji (vjerojatno) generiraju nasilnički model ponašanja, kao što su sama osobna svojstva, ličnost počinitelja (među nekima: različiti oblici izmijenjene ličnosti, psihopatske ličnosti), odnosi u užoj i široj socijalnoj zajednici među kojima posebno deprivirani odnosi unutar obitelji (raniji i/ili u vrijeme počinjanja kaznenih djela), sustavi vrijednosti koji su prihvaćeni u društvenoj zajednici i/ili prihvaćani kroz proces socijalizacije od strane počinitelja, socijalni i gospodarski odnosi i stanja, i dr. Od kolike je uspješnosti djelovanje primjenjivanih i/ili dostupnih kaznenopravnih, penalnih i drugih mjera na počinitelja, na njegov sustav vrijednosti i ponašanje, u zavisnosti je od očekivanog i počinjenog intenziteta kriminalnog povrata tih osoba (I. Kovčo).

⁸ Horvatić, Ž.: Osnove kriminologije - Temelji učenja o pojavnim oblicima i uzrocima kažnjivih ponašanja. Zagreb, MUP RH, 1998., str. 120.

Na ovom mjestu ne možemo, a ne spomenuti odredbu stavka 3. članka 66. njemačkog Kaznenog zakona, izmijenjenog posljednjom novelom iz 1998. godine po kojoj sud može osuđenom za određena kaznena djela, među njima i zbog počinjenih određenih seksualnih kaznenih djela, odrediti i mjeru "smještaja radi osiguranja" (Unterbringung in der Sicherungsverwahrung)⁹ ako je počinitelj zbog jednog ili više takvih djela počinjenih prije novog kaznenog djela već jednom bio osuđen na barem tri godine zatvora, a ispunjene su i slijedeće pretpostavke: 2. ako je zbog jednog ili više djela počinjenih prije novog djela izdržao kaznu od barem dvije godine zatvora, a za vrijeme izdržavanja kazne je bio podvrgnut jednoj od mjera popravljanja i osiguravanja, te 3. iz ukupne procjene počinitelja i njegovih djela proizlazi da je on zbog svoje sklonosti za počinjenje znatnih kaznenih djela, tj. takvih koja žrtvi nanose teška psihička i fizičkih oštećenja ili uzrokuju tešku gospodarsku štetu - opasan za zajednicu. Sa iniciranim pitanjem, donekle i s njime u svezi, potrebno je upozoriti i na predlaganje uvođenja nove osobne obveze uz zaštitni nadzor iz čl. 71. Kaznenog zakona koja je nedovoljno zastupljena u diskusijama glede Konačnog prijedloga Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od lipnja 2000. godine (čl. 14. navedenog Prijedloga): "e) sudjelovanje u postupku psihosocijalne terapije u specijaliziranim ustanovama u okviru nadležnih državnih tijela radi otklanjanja nasilničkog ponašanja". Sadržaj ovog prijedloga usmjeren je na predlaganje uvođenja "terapijske mjere" prema počinitelju kaznenog djela s elementom nasilja ("tko silom ili prijetnjom..."). Posebnost ovog prijedloga je u njegovom "predviđanju preventivnog utjecaja, prvenstveno na uzroke u osobi počinitelja, ali i na socijalne uvjete koji poticajno djeluju" na počinjanje kaznenog djela s elementom nasilja.

Zaključno u svezi sa recidivizmom, iako je utvrđen silazni trend kretanja povratništva, općenito i kod seksualnih delikata, ostaje pitanje postojanja visokog udjela specijalnog i višestrukog povrata što inicira stalno motrenje usvojenih kaznenih i kriminalno-političkih polazišta sustava reagiranja, njihovu primjenu kao i djelotvornost rada tijela zaduženih za sprječavanje kriminaliteta.

Na kraju ovog temeljnog i sumarnog prikaza učestalosti kaznenih djela protiv spolnih sloboda i spolnog čudoređa u Republici Hrvatskoj, u okvirima potrebe ovog referata, donosimo i podatke u svezi sa stopom osuđenih punoljetnih osoba (na 100.000 stanovnika) za počinjeno kazneno djelo silovanja u europskim državama. Iz podataka prikazanih u tablici 9. vidljivo je kako najveću promatranu stopu u vremenu od 1990. 1996. godine kontinuirano ima Švedska (od 17,0 do 24,7 na 100.000 stanovnika), a potom Ruska Federacija, Engleska & Wales i Belgija (iako su podaci za Belgiju nepotpuni). Trend porasta ove stope posebno je izražen na Cipru, te na Malti i za Sjevernu Irsku, kao i za Republiku Irsku, Italiju i Francusku. Podaci za Republiku Hrvatsku iz prezentiranog izvora govore o najvećem trendu pada ove promatrane stope. Ipak, ova činjenica ne smije smanjiti pozornost i utjecati na prosudbu evidentiranog stanja zbog postojanja okolnosti koji utječu na generiranje tamne brojke ovog pojavnog oblika kriminaliteta.

⁹ Tröndle, H., Fischer, T.: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1999., str. 511 - 523.

Tablica 9.¹⁰

Broj počinitelja na 100.000 stanovnika	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	promjena u % za 90.- 96.
Albanija	...	3,3	...	4,9	4,7	3,0	3,0	...
Austrija	7,6	7,1	7,8	7,5	7,6	7,1	6,4	-15
Belgija	8,3	11,3	12,5	...
Bugarska	4,6	8,6	8,9	9,5	8,7	9,0	7,5	61
Hrvatska	3,4	2,6	2,3	3,1	2,0	1,7	2,0	-41
Cipar	0,4	1,2	1,4	1,1	2,1	2,3	2,0	361
Češka	8,6	7,4	6,9	7,4	7,1	7,0	6,6	-24
Danska	9,5	10,3	10,8	9,6	9,2	8,4	7,4	-22
Estonija	3,4	3,9	4,7	6,9	8,3	6,9	6,5	92
Finska	7,6	7,5	7,3	7,2	7,6	8,7	7,7	1
Francuska	8,1	8,9	9,3	9,7	11,3	12,6	12,3	52
Njemačka	8,1	7,3	7,8	7,9	7,5	7,6	7,6	-6
Grčka	1,9	2,4	2,7	2,6	2,5	2,2	1,7	-8
Mađarska	4,5	4,5	4,2	4,0	4,2	4,1	4,1	-9
Irska	2,5	3,1	3,6	4,0	5,1	5,3	5,0	97
Italija	1,2	1,3	1,4	1,5	1,5	1,7	2,0	67
Latvija	5,0	6,0	4,7	5,0	5,1	6,3	5,3	5
Litva	5,3	5,1	5,2	5,3	4,5	5,5	4,6	-13
Luksemburg	7,3	6,7	5,1	5,3	6,5	8,8	9,9	35
Malta	1,1	1,4	1,4	1,4	1,1	1,3	2,9	160
Moldova	8,0	7,8	6,5	6,7	6,0	5,2	6,2	-23
Nizozemska	8,9	8,9	8,9	9,8	10,0	9,1	9,2	3
Norveška	...	9,0	10,0	9,2	8,4	8,5	9,7	...
Poljska	5,0	5,3	5,2	5,4	5,7	6,1	5,4	8
Portugal	4,9	5,0	5,4	5,0	...
Rumunjska	4,2	5,3	4,7	6,2	6,1	6,5	6,0	45
Rusija	10,1	9,5	9,2	9,7	9,4	8,4	1,3	-87
Slovenija	7,1	6,8	7,1	6,8	6,1	6,2	5,3	-25
Španjolska	4,6	5,0	4,1	4,0	4,1
Švedska	16,5	17,0	19,5	24,7	20,6	19,3	18,2	10
Švicarska	6,3	4,8	4,5	4,8	3,9	4,2	4,8	-24
Makedonija	2,7	2,0	2,1	2,0	2,1	2,7	2,6	-1
Turska	0,6	0,9	1,0	1,1	1,3	...
Ujedinjeno kraljevstvo: Engleska & Wales	6,7	7,9	8,1	8,9	9,8	9,6	11,1	66
Sjeverna Irska	7,9	9,8	9,7	12,1	13,0	16,1	18,1	129
Škotska	6,5	6,3	6,9	6,7	7,7	7,9	8,7	34
Minimum	0,4	1,2	0,6	0,9	1,0	1,1	1,3	
Median	6,3	6,3	5,2	6,2	6,1	6,5	6,0	
Maksimum	16,5	17,0	19,5	24,7	20,6	19,3	18,2	

¹⁰ European Committee on Crime Problems (CDPC): European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics. Strasbourg, PC-S-ST (99) 8 DEF, 12. listopada 1999.

ODREĐENA PITANJA U SVEZI DEFINIRANJA SADRŽAJA KAŽNJIVIH SPOLNIH RADNJI KOD KAZNENIH DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE I SPOLNOG ĆUDOREĐA

U daljnjem sadržaju ovoga članka vodili smo se razmatranjima i tvrdnjama kako analiza posebnog djela Kaznenog zakona ukazuje kako iste riječi kojima se zakon služi u opisivanju elemenata nasilja u zakonskim opisima kaznenih djela (i njihovim bićima) ne moraju imati svugdje isto značenje, već kako ono stoji u zavisnosti od smisla i cilja same inkriminacije, samog pravca i usmjerenosti kaznenopravne zaštite, same biti nepravda. Pregled inkriminacija posebnog djela Kaznenog zakona pokazuje nam kojim se elementima određuje počinjenje nasilja, te samo nasilje i nasilnička priroda svakog kaznenog djela.¹¹ S tim u svezi su i odabrana pitanja kao i komparativni prikazi stranih zakonodavstava.

Najučestalije i najtipičnije oznake u zakonskim opisima promatranih kaznenih djela iz glave XIV. KZ su: spolni odnošaj, spolnim odnošajem izjednačena spolna radnja; nasilni spolni odnošaj i s njim izjednačena spolna radnja - prisila, sila, prijetnja; zloupotreba, iskorištavanje, obmana i dr. Stoga smatramo kako konceptualizacija pojmova, koje naš zakonodavac koristi u promatranim kaznenim djelima glave XIV. KZ, predstavlja put za razumijevanje nepravda od kojeg se ovim zakonskim opisima stavlja objekt zaštite pojedine inkriminacije pod kaznenopravnu zaštitu, a počinjenje opisanih radnji (njihovo činjenje, ali i nečinjenje) izaziva prema njihovom počinitelju kaznenopravnu reakciju. To je ujedno put za razumijevanje unutarnje logike postojanja inkriminacija kod tzv. seksualnih delikata i shvaćanja same nove koncepcije ove glave Kaznenog zakona, koja se u svojim dijelovima promijenila nakon stupanja na snagu Kaznenog zakona 1. siječnja 1998. godine.

Spolni odnošaj. Coitus (heteroseksualni spolni odnošaj u užem smislu) - predstavlja spolni odnos između muškarca i žene koji se sastoji od uvlačenja muškog spolnog organa u ženski (immissio in vaginam). Dakle, radi se o prirodnom sjedinjenju spolnih organa osoba različitog spola kod kojeg može, ali i ne mora doći do izbacivanja sjemena (emmissio seminis) ili do unošenja sjemena (immissio seminis).¹² Slijedom, za razumijevanje ove spolne radnje u kaznenom pravu važno je odrediti stupanj dovoljnosti spajanja spolnih organa koji je za kazneno pravo relevantan. Smatra se da jednostavni dodir u pravilu nije dovoljan (u tom slučaju može se raditi o nekoj bludnoj radnji ili o pokušaju spolnog odnošaja), već se traži spajanje spolnih organa (coniunctio membrorum), tj. početak prodiranja muškog

¹¹ Bačić, F.: Opći pregled na krivično-pravnu problematiku delikata nasilja // Zbornik radova sa savjetovanja održanog u Medulinu 16. - 18. svibnja 1979. godine na temu: "Krivično pravo i kriminološki aspekti delikata nasilja". Zagreb, Udruženje ta krivično pravo i kriminologiju Hrvatske, 1979., str. 10.

¹² Šeparović, Z.: Zaštita čovjeka, Krivično pravo-posebni dio. Djela 3. Zagreb - Beograd, Pravni fakultet u Zagrebu - Poslovna politika, 1987., str. 72.

spolnog organa u ženski spolni organ. S tim u svezi je i odluka VS RH, I. Kž-199/1991.¹³

Sa spolnim odnošajem izjednačena spolna radnja. Ovaj dio zakonskog opisa radnje kod pojedinih kaznenih djela iz glave XIV. Kaznenog zakona (čl. 188., 189., 190., 191., 192. i 198.) predstavlja novi dio sadržaja tog opisa, od stupanja na snagu Kaznenog zakona.¹⁴ Analizom sadržaja teoretskih tumačenja i prihvaćanja tih tumačenja od strane prakse još uvijek se uočava neujednačeno određivanje i prihvaćanje sadržaja "s njim izjednačena spolna radnja". Dijelom, teorija i praksa je jedinstvena da se pod spolnim radnjama koje su izjednačene sa spolnim odnošajem trebaju smatrati sve *penetracije* koje služe zadovoljavanju spolnog nagona (immissio in anus, immissio in os, fellatio), pri čemu se poštuje načelo spolne neutralnosti.¹⁵ Jednako tako trebalo bi uzeti kod određivanja sadržaja spolnim odnošajem izjednačena spolna radnja i sve ostale penetracije dijelova ljudskog tijela u spolne organe (npr. imisija jezika in vaginam ili per anum). Prof. dr. sc. Ž. Horvatić upozorava kako ne bi trebalo unaprijed isključiti i neke druge mogućnosti koje se s obzirom na način i sredstva djelovanja *radi seksualnog izivljavanja* ili bez obzira na to izivljavanje i *napad na spolne slobode* u intimnim seksualnim područjima ljudskog tijela, mogu poistovjetiti sa spolnim odnošajem (ejakulacija sperme u usta i bez imisije, guranje prsta u žensko spolovilo ili anus bilo koje osobe) jer se upravo u praksi mogu pojaviti takvi slučajevi koje je zakonodavac upravo proširenjem spolnog odnošaja s drugim spolnim radnjama, koje je s njim izjednačio, imao namjeru inkriminirati navedenim kaznenim djelima.¹⁶ U Komentaru Kaznenog zakona prof. dr. sc. B. Pavišić i dr. sc. P. Veić smatraju kako spolna radnja izjednačena sa spolnim odnošajem mora ispunjavati temeljni uvjet: da se njome zadovoljava spolni nagon na način koji se može uzeti kao jednak načinu na koji se to vrši spolnim odnošajem, tj. obljubom. "Sukladno tome, tu ulaze tjelesna spajanja, uvlačenja spolovila u tijelo (immissio membri) koje smjeraju zadovoljenju spolnog nagona, a to poglavito znači:

¹³ **Sudska praksa:** Pogrešno je pravno stajalište suda prvog stupnja da je za dovršeno kazneno djelo silovanja dovoljno da dođe do kontakta spolnih organa i da nije potrebno da muški spolni organ prođe u ženski.

Da bi se radilo o dovršenom kaznenom djelu silovanja, traži se spajanje spolnih organa (coniunctio membrorum), tj. početak prodiranja muškog spolnog organa u ženski.

VS RH, I. Kž - 199/1991

¹⁴ Nova koncepcija seksualnih delikata, uvedena Kaznenim zakonom od 1998. godine, posebno dolazi do izražaja dopunom u opisu radnje počinjenja poglavito kaznenog djela silovanja (čl. 188. st. 1. KZ) za koji se možda smatralo da se nema što promijeniti. Upravo ovaj novi opis koji je prihvaćen u većini suvremenih europskih kaznenih zakonodavstava, zbog svoje novine u hrvatskom materijalnom kaznenom pravu traži detaljniji i usporedni pristup.

¹⁵ Ne samo kazneno djelo silovanja (čl. 188. KZ) već i sva ona druga kaznena djela u kojima je pasivni subjekt bila žena, a počinitelj muškarac, sada je "spolno neutralno". Zakonski opis iz tog razloga više ne glasi "Tko žensku osobu ...", već "Tko drugu osobu ...". Stoga se ovdje, kao i u svim drugim slučajevima ne radi o jednostavnom verbalnom "neutraliziranju spolova" već o stvarnom proširenju sadržaja zakonskog opisa kaznenog djela.

¹⁶ Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 195 - 196.

immissio in anum, in os, inter femora, cohabitatio inter mamas, cunilingus."¹⁷ Prof. dr. sc. M. Singer u objašnjenju sadržaja "s njim izjednačene spolne radnje" navodi primjere kao protuprirodni blud (analni coitus) ili oralni spolni odnošaj ili lezbijstvo.¹⁸

Koliko je ovo pitanje određivanja sadržaja pojma "s njim izjednačena spolna radnja" značajno, vidljivo je i kroz stajališta stranih kaznenopravnih teoretičara, ali i prakse u državama u kojima postoji slično ili jednako kaznenopravno rješenje. U Kaznenom zakonu SR Njemačke u čl. 177. st. 2. inkriminira se posebno teški slučaj silovanja, seksualne prisile, kada počinitelj ima sa žrtvom spolni odnošaj ili poduzima "*slične seksualne radnje*" na žrtvi ili prisiljava žrtvu da izvodi na njemu radnje koje je posebno ponižavaju, naročito ako su povezane s penetracijom u tijelo (silovanje). U komentaru njemačkog KZ-a¹⁹ ističe se kako se legalna definicija "silovanja" odnosi samo na takve seksualne radnje koje su povezane s penetracijom pri čemu se izuzimaju radnje kod kojih dolazi do prodiranja u tijelo koja "nisu posebno ponižavajuća" (npr. filmski poljubac). Seksualnom radnjom iz čl. 177. st. 2. njemačkog KZ ne inkriminira se samo imisija muškog spolnog organa, naročito kod analne ili oralne penetracije, *nego također i penetracija drugih udova tijela kao i predmeta u tjelesne otvore*. Stoga naročito teški slučajevi silovanja mogu biti i oni drugi slučajevi koji naročito ponižavaju žrtvu, odnosno "kada je žrtva ostvarenjem činjeničnog opisa kaznenog djela toliko ponižena da se pretvorila u puki objekt seksualne samovolje počinitelja pri čemu to stanje upravo dolazi do izražaja u načinu i izvedbi seksualne radnje". Iako je Vrhovni savezni sud SR Njemačke prihvatio ovo gledište, primjerice, državna odvjetnica Susanne Folkers iz Bochuma je suprotnog mišljenja, koja izričito smatra kako se npr. uvođenje prsta u vaginu žrtve ne može smatrati ostvarenjem zakonskog opisa kaznenog djela iz čl. 177. st. 2. njemačkog KZ-a, pri čemu zaključuje kako je samo po sebi razumljivo da samo ukupna analiza djela može rezultirati odlukom može li se oralna ili manualna manipulacija (u vaginu ili anus, te na spolovilu žrtve) od strane počinitelja, ili uvođenje spolovila žrtve u tjelesne otvore počinitelja, staviti na teret počinitelju u smislu spomenute inkriminacije (NStZ, 2000, 471).

Jednako tako i austrijski Kazneni zakon²⁰ u čl. 201. sadrži upravo ovo rješenje koje je prihvaćeno u hrvatskom Kaznenom zakonu: "Tko neku osobu prema njoj usmjerenom ozbiljnom silom ili prijetnjom istodobnom ozbiljnom opasnošću za tijelo ili život prisili na vršenje ili podnošenje spolnog odnošaja ili spolne radnje jednakog značaja spolnom odnošaju ...". Pod "spolnim radnjama jednakog značaja spolnom odnošaju" se podrazumijeva svaki oblik oralne, vaginalne ili druge

¹⁷ Pavišić, B., Veić, P.: Komentar Kaznenog zakona. Zagreb, MUP RH, 1999., str. 390.

¹⁸ Singer, M.: Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži. Zagreb, Globus - MUP RH, 1998., str. 198.

¹⁹ Tröndle, H., Fischer, T.: Strafgesetzbuch und Nebengesetze. München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1999., str. 986 - 987.

²⁰ Foregger, E., Fabrizio, E. E.: Strafgesetzbuch samt ausgewählten Nebengesetze. Beč, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1999., str. 582 - 584.

penetracije usmjerene na zadovoljavanje spolnog nagona, kao i analni i oralni spolni odnošaj. Presudno je da se radnja može usporediti s spolnim odnošajem prema ukupnosti njenog djelovanja i popratnim pojavama. O tome se još ne može govoriti kod frikcije uda /u erekciji/ po bedru žrtve ili izlivanju sjemena po njenom licu ili grudima. Nasilno uvođenje prsta u spolovilo žene zaokružuje sliku, prema predočenom komentaru, u odnosu na inkriminaciju čl. 210. austrijskog KZ-a. Na tom stajalištu stoji i sudska praksa austrijskih sudova.²¹

²¹ **Sudska praksa (ÖJZ, 1992, 766-767):** Sa spolnim odnošajem izjednačena spolna radnja u smislu čl. 201. austrijskog KZ-a postoji uvijek i u slučaju heteroseksualnog kao i u slučaju homoseksualnog zlostavljanja već kod samog dodirivanja primarnih spolnih organa žrtve ili počinitelja, a koje ima seksualno značenje (time spolno specifičnih dijelova tijela čak i samo jedne osobe koja sudjeluje u djelu), ako je time došlo do oralne, analne ili vaginalne penetracije ili bi, prema namjeri počinitelja, trebalo doći do toga.

Činjenični opis predmeta. Pobjanom presudom su – u doba počinjanja djela maloljetni – optuženici Gerald F., Guido W. i Thomas A. (A) proglašeni krivim zbog prisile na spolni odnošaj prema čl. 202. st. 1. KZ-a, Gerld F. povrh toga (B) zbog krađe prema čl. 127. KZ-a, djelomice kao suučesnik prema čl. 12. KZ-a i Thomas A. osim toga (C) zbog teže tjelesne ozljede prema čl. 83. st. 1., čl. 84. st. 1. KZ-a.

Prema izreci presude zbog kaznenog djela prisile na spolni odnošaj prema čl. 202. st. 1. KZ-a su optuženici u srpnju 1990. u T., svjesno i željeno surađujući kao supočinitelji, prisilili Romanu U. silom na podnošenje spolnih radnji tako da su «je čvrsto držali, svukli, prstima prelazili po i ulazili u vaginu, kao i posezali za grudima i područjem spolovila».

Vrhovni sud Republike Austrije uvažio je žalbu državnog odvjetništva za poništenje presude, koja se oslanjala na čl. 281. st. 1. toč. 10. austrijskog ZKP-a, a kojom je tužilaštvo smjeralo na supsumiranje djela (također) kao zločin silovanja prema čl. 201. st. 2. KZ-a.

Razlozi. Prema namjerama zakonodavca se pod "spolnim radnjama koje su izjednačene sa spolnim odnošajem", «to znači koje su prema općem razumijevanju u zbroju svojih posljedica i popratnih pojava usporedive sa spolnim odnošajem», podrazumijeva «svaki oblik oralne, vaginalne ili analne penetracije koji je usmjeren na zadovoljene spolnog nagona». Kaznenopravnim izjednačavanjem spolnog odnošaja sa spolnim odnošajem sličnom spolnom radnjom treba se voditi računa o usporedivom intenzitetu *spolnog korištenja žrtve, težini zadiranja u spolno samoodređenje kao i o mjeri ponižavanja i omalovažavanja žrtve*, pri čemu su spolno neutralno obuhvaćena činjenična stanja silovanja prema čl. 201. st. 1. KZ-a i čl. 201. st. 2. KZ-a te koja prema tome obuhvaćaju *i spolno zlostavljanje između osoba istog spola*. Sukladno tome, sa spolnim odnošajem izjednačena spolna radnja u smislu tih činjeničnih stanja postoji u svakom slučaju i u slučaju heteroseksualnog kao i u slučaju homoseksualnog zlostavljanja, već kod samog dodirivanja primarnih spolnih organa žrtve ili počinitelja, a koje ima seksualno značenje (time spolno specifičnih dijelova tijela čak i samo jedne osobe koja sudjeluje u djelu), ako je time došlo do oralne, analne ili vaginalne penetracije ili bi, prema namjeri počinitelja, trebalo doći do toga.

Sud prvog stupnja utvrdio je višestruko *guranje prsta u vaginu žrtve što nedvojbeno valja ocijeniti kao «vaginalnu penetraciju» te stoga sa spolnim odnosom izjednačen oblik spolne aktivnosti*. Ne može se slijediti mišljenje prema kojem sa spolnim odnosom valja izjednačiti samo one radnje kod kojih muški spolni organ prodire u tjelesnu šupljinu neke druge – muške ili ženske – osobe. Prodiranje muškog spolnog organa u vaginu žene ionako predstavlja spolni odnošaj, iz čega valja zaključiti da je primjernim navođenjem i vaginalne penetracije kao sa spolnim odnosom izjednačene spolne radnje zakonodavac želio *ostale oblike prodiranja u vaginu žene obuhvatiti kao oblike primjerene činjeničnom stanju, što također valja uskladiti s doslovnim tekstom zakona*.

Ovdje su, usprkos žestokoj obrani, optuženici posve razodjenuli žrtvu kaznenog djela, bacili je na pod i prignječili, noge djevojke nasilno raširili, djevojku pipali po grudima i području spolovila, a F. i W. su svaki naposljetku gurnuli po jedan prst u vaginu, pri čemu je F. osim toga najavio mogućnost guranja štapa u vaginu; djevojka je tada lišena odjeće i ostavljena gola prije nego što su je optuženici ipak odlučili povesti vozilom, pri čemu su je ponovno pokušali podčiniti poduzimanjem oralnog odnosa nad svakim optuženikom da bi joj vratili odjeću.

Kazneni zakon Slovenije²² također u svojim člancima 180. - silovanje i 181. - spolno nasilje razlikuje spolni odnošaj i spolne radnje koje nisu "opsežene v prejšnjem članu". Kod tumačenja ovog odnosa i razlikovanja dr. D. Korošec²³ razlikuje spolne radnje u užem, širem i najširem smislu pri čemu ih naziva "imisivno-receptivne spolne radnje (tehnike i praktike)". Pod imisivno-receptivnim spolnim radnjama u užem smislu podrazumijeva coitus u užem smislu, te analni i oralni spolni odnos, pri čemu je svejedno tko je od osoba (muška ili ženska) aktivna a tko pasivna. Imisivno-receptivne spolne radnje u širem smislu, po autoru proizlaze iz općeg šireg medicinskog i seksološkog razumijevanja spolnih radnji. Za to razumijevanje je znakovito da objektivni fizički kontakt među osobama, ljudima, kombinira s subjektivnom namjerom izazivanja, uživanja spolne ugone, zadovoljstva na/u sebi, na/u partneru(ici) ili partnerima(cama) ili kod onih koji neposredno opažaju. Stoga se spolna radnja po ovoj široj definiciji (shvaćanju) sastoji u radnji prodiranja, penetraciji bilo kojeg dijela čovjekovog tijela (spolni organ, jezik, nos, prst(i), dlan, šaka, ruka) u bilo koju tjelesnu fiziološku šupljinu na tijelu čovjeka (vagina, rektum, usta, ušna ili nosna šupljina) ukoliko je takva penetracija fiziološki moguća i učinjena u namjeri uzrokovanja spolne ugone. Za ovo šire razumijevanje spolne radnje irelevantno je koja je osoba aktivna a koja pasivna. Po najširoj koncepciji imisivno-receptivne spolne radnje, pored već navedenog, uzima se u njen sadržaj i penetracija različitim predmetima (npr. imitacija falusa, svijeće i sl.) u fiziološke tjelesne otvore drugog čovjeka ukoliko takva radnja ima za cilj zadovoljavanje spolne ugone.²⁴ Autor nadalje ističe kako je i u slovenskom

Uvažavajući sve popratne okolnosti, (višestruko) uvođenje prsta optuženika F. i prsta optuženika W. u vaginu djevojke je usporedivo s iznuđenim spolnim odnosom i prema intenzitetu spolnog korištenja žrtve koji se nalazio u tome i težini zadiranja u njeno spolno samoodređenje kao i prema mjeri njezinog ponižavanja i omalovažavanja.

Polazeći od prvostupanjski utvrđenih činjenica, trojica optuženika, kao što je tužilaštvo to točno učinilo važećim, moraju prema tome odgovarati zbog zločina silovanja prema čl. 201. st. 2. Kaznenog zakona, i to također optuženik A., jer neposredni počinitelj nije samo onaj tko sam smjera poduzeti spolni odnos ili s njim izjednačenu radnju, već i onaj tko – kao ovdje A. – drugim supočiniteljima primjenom sile omogućiti poduzimanje takvih radnji djela – ovdje: čvrstim držanjem žrtve.

Radnje seksualnog karaktera koje nadilaze višestruko uvođenje prsta u vaginu žrtve, se u stvari – protivno stajalištu državnog odvjetništva koje je zastupljeno u pismenoj tužbi i zahtjevu za pravnim sredstvima, da se dodatno radi o prekršaju prisile na spolni odnos prema čl. 202. st. 1. KZ-a – *konzumiraju kao obična, popratna djela činjeničnog stanja silovanja* koja ne počivaju na odvojenoj odluci volje.

²² Kazenski zakonik Republike Slovenije. Ljubljana, Ministarstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 1994., str. 100 - 101.

²³ Kanduč, Z.; Korošec, D.; Bošnjak, M.: Spolnost, nasilje in pravo. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti, 1998., str. 187 - 189.

²⁴ Kod ovog razlikovanja ipak je potrebno upozoriti na nekoliko različitosti u odnosu na *nasilne spolne odnošaje*, poglavito u svezi sa kaznenim djelom iz čl. 188. KZ. Zadovoljavanje spolnog nagona, odnosno spolne ugone, nije izričit sadržaj zakonskog opisa kaznenog djela. To ne znači da motiv počinjenja tog kaznenog djela ne može biti "u cilju zadovoljavanja spolnog nagona", ali motiv kod nasilnih spolnih odnošaja i s njim izjednačenih spolnih radnji može jednako tako biti determiniran (ili generiran) i željom za ponižavanjem, demonstracijom fizičke ili druge moći (npr. ovladavanjem drugim), osvetom, potencijalnom agresivnošću, a postavlja se pitanje i afektivnog spolnog odnošaja ili

kaznenom pravu tumačenje radnje iz čl. 180. i 181. KZ-a glede s spolnim odnošajem izjednačena spolna radnja posve sporno te upućuje na već oblikovano gledište pravnih teoretičara kako se kod silovanja treba raditi o započinjanju penetracije dijela čovjekovog tijela u fiziološki otvor drugog čovjeka pri čemu se na jednoj strani mora raditi o zadovoljavanju spolnog nagona. Ukoliko bi se podrazumijevalo pod silovanjem svaka imisivno-receptivna spolna radnja u širem smislu, smatra potrebnim dopuniti postojeće zakonske opise kaznenih djela oznakama koje bi ove spolne radnje po svojoj naravi ili okolnostima u kojima bi bile počinjene označiti kao: "osobitim poniženjem", "osobitim ugrožavanjem spolne nedodirljivosti" ili "osobitim ugrožavanjem spolnog integriteta".

I u našoj sudskoj praksi uočavaju se određene dvojbe, različitosti kod razumijevanja i tumačenja određenih modaliteta počinjenja "s njim izjednačene spolne radnje". Sudska praksa je suglasna i prihvaća kako se pod spolnim odnošajem i s njim izjednačena spolna radnja radi o penetraciji spolnih organa suprotnog spola ili istog spola (penetraciji spolnog organa kod analnog coitusa ili oralnog odnošaja).²⁵ Spomenute dvojbe poglavito se odnose na različite oblike penetracija dijelova tijela (ne spolovila) ili predmeta u spolne organe osoba istog ili različitog spola učinjene u namjeri zadovoljavanja spolnog nagona (npr. prsta ili prstiju u spolne organe).²⁶ Ovdje se još uvijek zadržalo poimanje ovih radnji temeljeno na starom tumačenju iz KZ RH/93, koje je ovakve radnje tumačilo kao počinjeno kazneno djelo bludnih radnji. Kao razlozi neprihvatanja da je takvom radnjom ostvaren bilo koji zakonski opis kaznenog djela u kojem je ovaj novi opis sadržan (npr. silovanje ili spolni odnošaj s djetetom ili dr.), navode se razlozi objektivnog značenja u smislu neuzrokovanja ozljeda, nemogućnosti začeca (trudnoće), nedolaženja do razdjevičenja, nedovoljnog dubokog (intenzivnog) zadiranja u područje spolne seksualnosti druge osobe i dr. Smatramo da upravo kod ovog važnog pitanja u iznalaženju mogućeg odgovora treba poći od općeg cilja, svrhe inkriminacija u kojima je sadržan ovaj novi opis, dakle, zaštita slobode čovjeka u području spolnosti, spolnog integriteta; kao i uvažavanjem svakog objekta zaštite pojedine inkriminacije u njenom subjektivnom i objektivnom smislu.

Promatrano pitanje sadržaja zakonskog opisa: "spolni odnošaj i s njim izjednačena spolna radnja" posebno dolazi do izražaja kod dva zakonska opisa kaznenih djela: spolni odnošaj s djetetom (čl. 192. st. 1. KZ) i rodoskrvnuće (čl. 198. KZ). Ove dvije inkriminacije, svaka za sebe, u svojim bićima (izražavanju neprava, određivanju zabranjenog ponašanja), inkriminiraju spolni odnošaj i s njim izjednačenu spolnu radnju uz dobrovoljnost (dakle, nenasilni spolni odnošaj i s njim izjednačenu spolnu radnju), što u osnovi i nije kažnjivo.

s njom izjednačene spolne radnje. Također, zakonski opis razlikuje s jedne strane "spolni odnošaj", a s druge strane "sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju" koje su i jedna i druga počinjene primjenom sile ili prijetnje.

²⁵ Primjerice: VS RH, I. Kž - 692/1998.

²⁶ Primjerice: VS RH, I. Kž - 427/1998. ili VS RH, I. Kž - 609/1999.

Kod kaznenog djela rodoskrvuća, koje je u Kaznenom zakonu premješteno u glavu XIV. KZ (za razliku od ranijeg njegovog položaja u glavi kaznenih djela protiv braka, porodice i omladine po KZ RH/93), inkriminira se spolni odnošaj i s njim izjednačena spolna radnja s rođakom po krvi u ravnoj lozi ili s bratom ili sestrom.²⁷ Ovo kazneno djelo izazivalo je dvojbe spada li takvo ponašanje u nadležnost državne kaznenopravne represije ili ga kada se radi o odraslim i ubrojivim osobama treba prepustiti njihovom osobnom shvaćanju ćudoređa i osobnoj slobodi u području seksualnosti.²⁸ U Obrazloženju prijedloga Kaznenog zakona od 1997. godine ističe se kako je ono preuređeno prema novoj koncepciji gdje kazneno djelo može počinuti i muška i ženska osoba sa ženskom ili muškom osobom, ali se pri tome nije promijenila temeljna zaštita spolnog ćudoređa dragovoljnim incestom.²⁹ Teži oblici

²⁷ **Sudska praksa (ÖJZ, 1993, 278-279):** Krvno srodstvo je značajka činjeničnog stanja te se stoga u kaznenom postupku mora zbog službenih razloga *provjeriti*; civilno pravna naslućivanja podrijetla nisu dostatna. (čl. 211. st. 1. austrijskog KZ-a)

Opis činjeničnog stanja: Pobjanom presudom je Ferdinand K. proglašen krivim (za I.) zbog silovanja prema čl. 201. st. 2. KZ-a, (za II.) zbog spolnog odnosa s maloljetnom osobom prema čl. 206. st. 1. KZ-a i (za III.) zbog rodoskrvuća prema čl. 211. st. 1. KZ-a.

Vrhovni je sud samo uvažio žalbu optuženika za poništenje presude kojom pobja počinjenje kaznenog djela rodoskrvuća, pobjanu je presudu u mjeri u kojoj je u pravorijeku o kazni ukinuo te je stvar vratio natrag na ponovnu suđenje i odlučivanje u opsegu poništenja na sud prvog stupnja.

Razlozi: Kazneno djelo iz čl. 211. st. 1. KZ-a pretpostavlja srodstvo u ravnoj lozi između partnera u spolnom odnosu. Krvno srodstvo je značajka činjeničnog stanja te se stoga u kaznenom postupku mora provjeriti zbog službenih razloga. Civilno pravna naslućivanja podrijetla nisu dostatna.

Na temelju spisa, u obzir dolaze i optuženik kao i izvjestan Johann K. kao rođeni otac žrtve kaznenog djela Elisabethe Marie K. Suci ovog kaznenog djela bi u smislu čl. 3., čl. 96., čl. 232. st. 2., čl. 254. austrijskog ZKP-a i bez odgovarajućih prijedloga dokaza koji vode do cilja bili dužni zbog službenih razloga stvoriti sve preduvjete za stručno i točno davanje odgovora koje zahtijeva posebna stručna znanja na (među ostalim) presudno pitanje za donošenje odluke, dakle da li je optuženik zaista biološki otac Elisabethe Marie K. rođene 18. 3. 1974.

Gola upozorenja na to da optuženik nije odmah osporio očinstvo, da majka djeteta prije drži optuženika nego svog bivšeg poslodavca Johanna K. za oca djeteta, da forenzičko iskustvo – koje nije pobliže obrazloženo – govori za točnost takovog naslućivanja i da propuštanje civilno pravnog osporavanja očinstva upućuje na očinstvo optuženika, nisu dostatna – bez obzira na dvojbenost tih nekih razmatranja razloženu u žalbi – kod postojeće, prije svega prirodno znanstvene problematike, da se sa sigurnošću potrebnom za pravorijek o krivnji pouzdano uredi pitanje ovdje relevantnog porijekla.

²⁸ Horvatić, Ž.: Novo hrvatsko kazneno pravo. Zagreb, Organizator, 1997., str. 421.

²⁹ Odnos prema rodoskrvuću nije jednak u svim zemljama. Neke ga države, njihovi zakonodavci, ne predviđaju kao kazneno djelo (npr. Francuska, Belgija, Portugal, Turska, većina latinsko-američkih zemalja) (Bačić, Šeparović, 156).

U zakonima koje smo uzeli za komparativni prikaz u ovom članku nalazimo ovu inkriminaciju. Tako se u *njemačkom KZ-u*, u čl. 173. st. 1. strože kažnjava rođak po krvi koji izvrši spolni odnošaj sa potomkom po krvi (kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna) nego rođak po krvi koji izvrši spolni odnošaj sa srodnikom po krvi u ravnoj lozi po čl. 173. st. 2. (kazna zatvora do dvije godine ili novčana kazna). Jednako tako se kažnjavaju i rođena braća koja se upuste u spolne odnošaje. Činjenje drugih seksualnih radnji, osim spolnog odnošaja, među navedenim subjektima, nije kažnjivo po ovom članku njemačkog KZ-a.

Slično razlikovanje među srodnicima poznaje i *austrijski KZ* u čl. 211. Strože se kažnjava krvni srodnik koji počinu incestuozni spolni odnošaj sa srodnikom u silaznoj lozi (potomkom) - kazna

osnovnog kaznenog djela rodoskrvuća (čl. 198. st. 1. KZ) predviđeni su kad je ono počinjeno s maloljetnikom (čl. 198. st. 2. KZ - kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina) ili s djetetom (čl. 198. st. 3. KZ - kazna zatvora od jedne do osam godina). Počinitelji ovog kaznenog djela bit će kazneno odgovorni, krivi, ukoliko su bili svjesni postojanja krvnog srodstva u ravnoj lozi ili da se radi o bratu ili sestri, te su unatoč tome htjeli ili pristali (izravna ili neizravna namjera) na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Dakle, ukoliko su oba srodnika postupala s namjerom, a ne postoji npr. razlog isključenja primjene kaznenog zakonodavstva (čl. 10. KZ-a), radit će se o sudioništvu.³⁰ "Klasični pojam incesta uvijek je dobrovoljan obostrano, a ta dobrovoljnost je doista upitna kada je jedan "partner" maloljetna osoba ili štoviše dijete. Zbog toga je dodavanjem kvalificiranih oblika rodoskrvuća otvoreno pitanje odnosa prema drugim kaznenim djelima iz ovoga Zakona, a posebno zbog različito propisanih kazni za ta kaznena djela."³¹ Ovdje se poglavito misli na konkurenciju između počinjenog rodoskrvuća nad djetetom s jedne strane i kaznenih djela spolnog odnošaja s djetetom (čl. 192. KZ), odnosno između počinjenog rodoskrvuća nad maloljetnom osobom s jedne strane i kaznenog djela spolnog odnošaja zloupotrebom položaja prema maloljetnoj osobi (čl. 191. st. 2. KZ).³² Upravo ovo pitanje pokazalo se vrlo značajnim u novijoj sudskoj praksi.³³ "Pitanje, radi li se u tim slučajevima o stjecaju bilo je i u dosadašnjoj praksi

zatvora do tri godine, nego osoba koja počini incestuozni spolni odnošaj sa rođakom u ravnoj liniji (kazna zatvora do jedne godine).

Karakteristično je da ova dva kaznena zakona u svezi sa rodoskrvućem prihvaćaju odredbu o oslobađaju od kazne: ukoliko u doba počinjenja kaznenog djela osoba još nije navršila devetnaestu godinu života (čl. 211. st. 4. austrijskog KZ-a), odnosno, srodnici i braća se neće kazniti za počinjeno kazneno djelo seksualnog odnosa među srodnicima ako su u vrijeme djela bili mlađi od osamnaest godina (čl. 173. st. 3. njemačkog KZ-a).

³⁰ S tim u svezi usporediti: Bartel, C.; Schwainghofer, K.: Österreichisches Strafrecht Besonderer Teil II. - §§ 169 bis 321 StGB, 4. prerađeno izdanje. Wien - New York, Springer, 1999., str. 76.

³¹ Horvatić, Ž.: Novo hrvatsko kazneno pravo. Zagreb, Organizator, 1997., str. 422.

³² Kaznenopravna teorija predlaže upravo u ovom specifičnom odnosu kada se kazneno djelo počini prema djetetu slijedeća rješenja u svezi sa stjecajem:

- u slučaju rodoskrvuća roditelja s njegovim djetetom trebalo bi uzimat da se radi o počinjenom kaznenom djelu iz čl. 192. st. 3. KZ-a
- u slučaju rodoskrvuća daljnjeg rođaka po krvi u pravoj liniji, a radi se o djetetu, trebalo bi uzimat da se radi o počinjenom kaznenom djelu iz čl. 192. st. 1. KZ-a, jednako kao i kad se radi o braći i sestrama
- u slučaju rodoskrvuća roditelja s njegovim maloljetnim djetetom (osobom) trebalo bi uzimat da se radi o počinjenom kaznenom djelu iz čl. 191. st. 2. KZ-a

Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 218.

³³ **Sudska praksa:** U presudi VS RH, I. Kž - 260/1998. se ističe kako je optuženi inkriminirane radnje počinio na štetu maloljetne oštećenice, njegove kćerke, koje pojedinačno sadrže sva zakonska obilježja kaznenog djela silovanja i rodoskrvuća, pri čemu je optuženik iskoristio istu situaciju, što pored načina počinjenja, ukazuje na njegovu jedinstvenu namjeru, te inkriminirano postupanje čini jednu jedinstvenu prirodnu cjelinu. U slučaju VS RH, I. Kž - 884/1999 iako je sud utvrdio počinjenje kaznenog djela silovanja nad maloljetnom oštećenicom od strane njenog oca, presudom nije bilo obuhvaćeno i počinjeno kazneno djelo rodoskrvuća.

dvojbeno. To je u svezi s pitanjem javljaju li se ova kaznena djela jedno prema drugome kao *lex specialis* ili ne. Svakako se radi o dvije kriminalne količine koje međusobno interferiraju, a pravi stjecaj dolazi u obzir samo kada se radi o rodoskrvnuću uz nedvojbeno postojanje svih zakonskih obilježja još nekog kaznenog djela koji nisu podudarni zakonskim obilježjima kaznenog djela rodoskrvnuća."³⁴

Kod čl. 192. st. 1. KZ inkriminira se spolni odnošaj i s njim izjednačena spolna radnja sa djetetom bez obzira na spol djeteta, pa bilo ono spolno zrelo ili toliko staro da uopće nije svjesno značenja radnje počinitelja (čl. 89. st. 9. KZ - Dijete je osoba koja nije navršila četrnaest godina života.). Počinitelj može biti svaka maloljetna ili punoljetna osoba bez obzira na spol. Dakle, u obzir dolaze sve mogućnosti glede odnosa spola aktivnog i pasivnog subjekta kaznenog djela. Treba reći za ovu inkriminaciju, koja predstavlja svojevrsno zakonsko ograničenje slobode spolnog samoodređenja i kojom zakon ne uvažava činjenicu dobrovoljnog pristanka na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju (jednako kao i kod čl. 198. KZ), da je poznaju sva suvremena kaznena zakonodavstva. Ovo kazneno djelo inkriminirano je primjerice u njemačkom Kaznenom zakonu u čl. 176. st. 1.35; u islandskom Kaznenom zakonu u čl. 202.³⁶ No, oko ove inkriminacije povele su se diskusije oko kriminalnopolitičke opravdanosti i preventivne funkcije dobne granice od četrnaest godina.³⁷ S tim u svezi zanimljiva je odredba čl. 206. st. 4. austrijskog KZ o toleranciji s obzirom na starosnu dob prema kojoj se počinitelj ne kažnjava kada je žrtva u doba počinjenja kaznenog djela već navršila trinaestu godinu života, kada je počinitelj najviše tri godina stariji od žrtve, kada se u žrtvu ne penetrira nekim predmetom i kada kazneno djelo nije prouzročilo tešku tjelesnu ozljedu ili čak smrt. "Radi se o osobnom razlogu za isključenje kazne koji se primjenjuje samo na one počinitelje kod kojih se potrebne pretpostavke (vezane za starosnu dob) objektivno nalaze u njima samima."³⁸

Nasilni spolni odnošaj ili s njim izjednačena spolna radnja. U zakonskim opisima pojedinih kaznenih djela glave XIV. KZ sankcionira se nasilni spolni odnošaj i s njim izjednačena spolna radnja (npr. čl. 188., 190., 192. st. 2. KZ). Stoga primjena sile ili prijetnje, koja je propisana alternativno, predstavlja jedan od dva

³⁴ Horvatić, Ž.: *Novo hrvatsko kazneno pravo*. Zagreb, Organizator, 1997., str. 422.

³⁵ Članak 176. st. 1. njemačkog KZ: Onog koji poduzme seksualne radnje na osobi mlađoj od 14 godina (djetetu) ili dopusti da mu ih čini dijete, kažnjava se oduzimanja slobode u trajanju od šest mjeseci do deset godina, u manje teškim slučajevima u trajanju do pet godina ili novčanom kaznom.

³⁶ Članak 202. islandskog KZ: Tko izvrši spolni odnošaj ili neku drugu spolnu radnju s djetetom mlađim od četrnaest godina kaznit će se kaznom zatvora do dvanaest godina. Drugi oblici seksualnog napastovanja kaznit će se kaznom zatvora do četiri godine.

³⁷ Singer, M.: *Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži*. Zagreb, Globus - MUP RH, 1998. str. 203 i dalje; Heršak, G. B.: *Kaznena djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa*. Zagreb, Aktualna pitanja novog kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, travanj 2000, str. 193.

³⁸ Bartel, C.; Schwainghofer, K.: *Österreichisches Strafrecht Besonderer Teil II. - §§ 169 bis 321 StGB*, 4. prerađeno izdanje. Wien - New York, Springer, 1999., str. 67.

sastavna elementa tih kaznenih djela (nepravo složeno kazneno djelo) Pored tumačenja (legalno proširenog) pojma sile iz čl. 89. st. 29. KZ,³⁹ pod *silom* u kaznenopravnom smislu podrazumijeva se uporaba fizičke, mehaničke ili neke druge snage koja je usmjerena prema osobama ili stvarima. Ukoliko se sila koristi prema osobama, ona je usmjerena kako bi se te osobe prisilile na neko činjenje, ili sprječavanje od nekog činjenja, ili na trpljenje. Ukoliko je sila usmjerena prema stvarima, ona je usmjerena na uništenje ili oštećenje tih stvari (npr. provaljivanje vrata radi ulaznja u stan oštećenice). U slučaju čl. 188. KZ sila je sredstvo za ostvarivanje cilja - spolnog odnošaja ili s njim izjednačene spolne radnje. Prema intenzitetu, sila može biti apsolutna (neodoljiva) ili kompulzivna (psihička sila). *Sila je neodoljiva* ako osoba prema kojoj je primijenjena nije uopće u mogućnosti da donese odluku ili nije u mogućnosti da donesenu odluku realizira. Dakle, primjenom takve sile osoba je onesposobljena za pružanje otpora. (Izraženo je mišljenje da se pod djelovanjem apsolutne sile niti ne može očekivati pružanje otpora.) Osoba prema kojoj je uporabljena neodoljiva sila može imati ulogu sredstva počinjenja kaznenog djela, ali ona sama to kazneno djelo ne čini, jer nema volju da počini to kazneno djelo. O *kompulzivnoj sili* radić će se ukoliko osoba prema kojoj je primijenjena može donositi odluke, ali su te odluke iznuđene. Takva sila kod osobe prema kojoj je primijenjena može prouzročiti u njejoj psihičkoj sferi blokadu motivacije za fizički otpor.⁴⁰ "Pri tome, za postojanje takve sile nije relevantno o kakvim se mehanizmima blokade kod prisiljene osobe radi, koji su njeni emotivni ili racionalni razlozi za odustajanje od otpora. Bitno je da kod počinitelja postoji namjera za djelovanjem psihičke sile i da je ona kod osobe prema kojoj je uporabljena postigla željeni učinak."⁴¹

Pod *prijetnjom* se smatra stavljanje u izgled nanošenja nekog zla onomu kome se neposredno prijeti ili nekoj trećoj osobi koja je bliska sa osobom kojoj se neposredno prijeti (izravna ili neizravna prijetnja). Od psihološke ili kompulzivne sile, prijetnja se razlikuje po tome što se kod kompulzivne sile zlo, odnosno sila već primjenjuje, dok se kod prijetnje samo zlo, odnosno sila stavlja u izgled. Prijetnja je sredstvo za počinjenje određenog kaznenog djela. U pojedinim inkriminacijama posebnog dijela Kaznenog zakona, za ostvarenje zakonskog opisa kaznenog djela traži se kvalificirana prijetnja određenim zlom ("prijetnja da će se napasti na njen život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe"). Stoga prijetnja koja je primijenjena bilo prema samoj osobi ili prema trećoj osobi ("njoj bliskoj osobi")

³⁹ Članak 89. stavak 29. KZ: "Sila je i primjena hipnoze ili omamljujućih sredstava uporabljenih radi dovođenja koga protiv njegove volje u nesvjesno stanje ili da se onesposobi za otpor."

⁴⁰ U presudi Županijskog suda u Rijeci, K-26/98, a kod VS RH, I. Kž - 692/1998, konstatira se kako je zbog uporabe sile ošt. bio u jakom afektivnom strahu, te pod utjecajem alkohola, uslijed čega nije mogao pružiti adekvatan otpor. Ošt. po svojoj naravi nije sklon tući i agresivnosti, a u konkretnoj situaciji prosudio je kako su oba muškarca jača od njega, a nepoznato mjesto i mrak imali su dodatni otežavajući značaj. *Afekt straha* može uvjetovati reakcije ličnosti ovisno o strukturi osobe kao što je bijeg, indiferentnost, imobilizacija, prihvaćanje, odbacivanje ili agresija, a ošt. je reagirao upravo prihvaćanjem i imobilizacijom.

⁴¹ Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 193.

mora biti izravna i neposredna, što znači da ona mora biti istovremena. Zlo kojim se prijeti ("da će se napasti na život ili tijelo") i sama mogućnost njenog ostvarivanja trebaju ostvarivati neposredni vremenski slijed događaja. "Ako prestane izravna prijetnja (kao uostalom i primjena sile), a žrtva u promijenjenim okolnostima ipak ne pruži otpor, osim u nekim izuzetnim slučajevima zbog kojih je otpor i nadalje iz opravdanih razloga izostao, nema ostvarenja kaznenog djela silovanja. Prema tome, glede sastavnog djela kaznenog djela silovanja - sila ili prijetnja, za postojanje kaznenog djela, za njegovo počinjenje potrebna je i nužna stalna, kontinuirana povezanost uporabe sile ili prijetnje i nemogućnost pružanja otpora od strane žrtve zbog razloga koji su opisani u raščlambi tih zakonskih pojmova."⁴²

U analiziranim presudama, no još ne obrađenim podacima, sila koja je primijenjena u cilju počinjenja kaznenog djela silovanja pojavljuje se u različitim oblicima i modalitetima. Tako primjerice u predmetu VS RH, I. Kž - 12/99 sila se sastojala u bacanju oštećenice na kauč i u korištenju vlastite težine tijela u cilju savladavanja otpora žrtve; u predmetu VS RH, I. Kž - 60/99 u hvatanju za vrat, u više navrata šamaranje i udaranje oštećenice; u predmetu VS RH, I. Kž - 109/99 u hvatanju i povlačenju za kosu, rušenju oštećenice na leđa, sjedanjem na tijelo žrtve u predjelu želuca te udaranjem iste po glavi i tijelu, stezanjem marame oko vrata, ugriza u predjelu desne šake; u predmetu VS RH, I. Kž - 213/99 oštećenici se vežu ruke konopcem, stavlja joj se povez preko usta i fizičkom snagom se ruši na pod kupaonice. No, u stvarnosti primjena sile i prijetnje, u cilju ostvarivanja prisiljavanja na spolni odnošaj ili s njim izjednačene spolne radnje, se kombinira (npr. u predmetu VS RH, I. Kž - 371/98 prijetilo se žrtvi dugotrajnim zatvaranjem u malom prostoru, a potom je bila izudarana šakama po glavi i tijelu; u predmetu VS RH, I. Kž - 25/98 počinitelj je prijetio žrtvi da ukoliko mu ne učini fellatio da će silovati unuku žrtve, a potom ju je fizički napao). No radi li se u određenom slučaju o primjeni sile može biti katkad i prijeporno. Tako u predmetu VS RH, I. Kž - 108/91 postavilo se pitanje je li vožnja ženske osobe na određeno mjesto počinjenje spolnog odnošaja protiv njene volje uporabom sile kao obilježja silovanja i stoga i ako i ne dođe do obljube, pokušaj silovanja.⁴³ Za ostvarenje nasilnog spolnog odnošaja i s njim izjednačene spolne radnje (ili njegovog pokušaja) dovoljno je da je došlo do primjene ili sile ili prijetnje. Sila ili prijetnja kao oblici prisile u funkciji počinjenja nasilnog spolnog odnošaja trebaju biti prikladni da u konkretnim uvjetima uzrokuju mogućnost ostvarenja kaznenog djela. Stoga se s pravom ističe kako su opće okolnosti pod kojima se ova kaznena djela čine vrlo heterogena, a u osnovi ih determiniraju tri vrste činjenica: 1. činjenice koje se odnose na karakter i modalitet upotrijebljene sile ili prijetnje, 2. činjenice koje se odnose na osobna objektivna, odnosno subjektivna svojstva napadača ili žrtve, 3. činjenice koje se odnose na druge vanjske objektivne okolnosti neovisno od napadača i žrtve.⁴⁴

⁴² Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 194.

⁴³ O tome više u komentaru: Novoselec, P.: Izbor i komentar sudske prakse - Pojam sile kod silovanja - odgovornost za težu posljedicu kod protupravnog lišenja slobode. Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 3, broj 2/1996, str. 935 - 938.

⁴⁴ O tome više vidjeti: Modly, D.: Metodika istraživanja silovanja. Zagreb, MUP RH, 1996., str. 9 i dalje

Pored ovih općih poimanja temeljnih pojmova sile i prijetnje ipak smatramo potrebnim upozoriti kako iz zakonskih opisa kaznenih djela proizlazi da se ne radi uvijek o istim oblicima, odnosno intenzitetima sile ili prijetnje. Tako se primjerice čl. 190. KZ-a, prisila na spolni odnošaj, pruža kaznenopravna zaštita ne od prijetnje neposrednim napadom na život ili tijelo, već od prijetnje koja ima drugi oblik, drugi oblik prisile. Radi se o specifičnom pritisku na slobodu volje raspolaganjem zaštićenim pravnim dobrom - slobodom spolnog odlučivanja. Ova prijetnja ima za posljedicu dovođenje osobe u pasivno stanje u odnosu na otpor koji u njoj postoji i traje. Sadržaj utjecaja na tu volju opisan je "ozbiljnom prijetnjom nekim teškim zlom". Kod prosudbe ozbiljnosti prijetnje svakako su odlučni elementi načina prikazivanja te prijetnje od strane počinitelja, te djelovanje samog sadržaja te prijetnje na žrtvu. Iako sadržaji same prijetnje, "teško zlo", mogu biti različiti, koji se mogu sastojati od iznošenja lažnih, klevetničkih činjenica pa sve do onih koje i ne moraju biti protupravne, potrebno ju je prosuđivati individualno, tj. u svakom konkretnom slučaju. Krivo je mišljenje kako se kazneno djelo prisile na spolni odnošaj ne može počinuti i prijetnjom na život ili tijelo osobe kojoj se prijeti. Razlika je u tome što se kod silovanja za sadržaj takve prijetnje traži, kao što je već rečeno, izravno i neposredno nastupanje takvog zla, dok se kod prisile na spolni odnošaj takva prijetnja odnosi na blisku ili daljnju budućnost. No i kod jednog i kod drugog slučaja, mora se raditi o realnoj prijetnji. Svakako da ovo razlikovanje kaznenog djela silovanja i kaznenog djela prisile na spolni odnošaj s obzirom na sredstvo počinjenja ima i posljedicu npr. niži prag pokušaja.⁴⁵

Kroz analizu slučajeva iz prakse u već spomenutom istraživanju jedno od postavljenih ciljeva je i određivanje drugih oblika radnje utjecanja na volju žrtve u cilju ostvarivanja spolnog odnošaja i s njim izjednačene spolne radnje. Postavljenom hipotezom želi se provjeriti mora li se nužno ostvariti prisiljavanje na spolni odnošaj ukoliko to zakonodavac nije predvidio, ugradio u zakonski opis kaznenog djela, radnje. To pitanje posebno dolazi do izražaja s jedne strane kod zakonskih opisa kaznenih djela iz čl. 191. st. 1. KZ-a: "Tko zlouporabom svog položaja navede .." i kod čl. 192. st. 3. KZ-a: "Tko izvrši ... zlouporabom položaja s djetetom (čl. 192. st. 2.)". S druge strane radi se o kaznenim djelima iz čl. 189. st. 1. KZ-a: "Tko izvrši ... s drugom osobom, iskoristivši njezinu ... zbog kojeg ona nije sposobna za otpor.", kao i kod čl. 191. st. 2. "... iskorištavajući svoj položaj ili odnos prema maloljetnoj osobi ...". Polazi se od pretpostavke kako prisila (poglavito prijetnja) može biti oblik iskorištavanja, ali samo iskorištavanje ne može predstavljati oblik prisile. Sam pojam iskorištavanja označava samo objektivnu, odnosno unutarnju vezu bilo koje radnje (npr. spolni odnošaj i s njim izjednačena spolna radnja) s uvjetima u kojima se ona događa. (npr. tijekom provođenja funkcije učenja, odgoja, čuvanja ili njege). Stoga, kod iskorištavanja se radi o unutarnjem spajanju radnje s nekom svrhom. Sila ili prijetnja predstavljaju vanjske oblike prisile. Zato "iskorištavanje" implicira na samo korištenje odnosa ili položaja u kojem osoba slobodno odlučuje hoće li ili ne imati spolni odnošaj. Zbog toga će ovo istraživanje biti zanimljivije kada se usporede

⁴⁵ S tim u svezi usporediti sa Fischer, T.: Sexuelle Selbstbestimmung in schutzloser Lage, ZStW, 1/2000., str. 87.

razlozi kod kojih se neka osoba može smatrati nemoćna, tj. nesposobna za otpor (čl. 189. st. 1. KZ) i oni koji stoje na strani aktivnog subjekta u odnosu na maloljetnu osobu (čl. 191. st. 2. KZ). S druge strane sama zlouporaba implicira kako žrtva nema onu dovoljnu slobodu za slobodno odlučivanje o spolnom odnošaju ili s njim izjednačene spolne radnje; dakle, za slobodno odlučivanje o pristajanju ili prihvaćanju ponude. Odgovor na postavljeno pitanje neće biti ništa lakši ako se uzme u obzir da "zlouporaba" iz čl. 191. st. 1. pored toga što zabranjuje iskorištavanje bilo kojeg teškog stanja ili prilika koje čine osobu zavisnom, sankcionira upravo i zloupotrebljavanje. Primjerice može se navesti odnos između konzumenta i rasparčavača opojne droge, za razliku od odnosa liječnika i teško oboljele osobe.

Potrebno je istaknuti kako se i u pogledu sredstva počinjenja seksualnih delikata u stranim kaznenim zakonima bilježe određene promijene. Tako je kazneno djelo silovanja u njemačkom KZ-a iz čl. 177. posljednjom novelom od 1998. godine doživjelo proširenje sadržaja činjeničnog stanja u području sredstva počinjenja. Do učinjene novele sredstvo počinjenja bila je "sila ili prijetnja" s trenutnom opasnošću za život i tijelo žrtve. Tom zakonskom opisu iznosile su se primjedbe kako se žrtve (u većini slučajeva žene) često ukoče od straha i prepuštaju "budućem događaju", te da su se upravo zbog toga morale braniti i tako sebe same dovodile u opasnost kako bi se ostvarilo obilježje sile od strane počinitelja. Temeljem tih prigovora postavilo se pitanje zašto bi zakonodavac trebao iščekivati takvu situaciju i zbog čega se ne bi umiješao prije prijetnjom kaznom. Schroeder F. C. (JZ, 1999, 829) smatra kako su se takvi slučajevi mogli riješiti preko pretpostavke o posredno izraženoj prijetnji (die Annahme einer konkludenten Drohung). No, njemački zakonodavac odabrao je drugi način rješavanja ovog pitanja i kao toč. 3. st. 1. čl. 177. njemačkog KZ-a uvodi iskorištavanje stanja u kojima je žrtva bez zaštite. Prigovor ovoj dopuni išao je u smjeru da kada bi počinitelj izvršio spolni odnošaj s nekom drogiranom ženom on bi činio kazneno djelo silovanja samo kada je počinitelj u tu svrhu uzrokovao takvo stanje. Sada, po novom zakonskom opisu, za ostvarenje kaznenog djela silovanja dovoljno je puko iskorištavanje takvog stanja.⁴⁶

⁴⁶ Koliko su ove promijene u Kaznenom zakonu SR Njemačke utjecale na "popunjavanje postojećih pravnih praznina", Mathilde Diederich (JZ, 2000, 228) je pokazala pomoću dva slučaja o kojima je odluku donio Vrhovni savezni sud:

Slučaj iz 1981. godine: Optuženi se odvezao svojim osobnim automobilom s autostopericom na udaljeno mjesto u nepristupačni dio šume. Ovdje je parkirao svoj auto tako da oštećenica nije mogla otvoriti suvozačeva vrata. Naposljetku je on s oštećenicom obavio spolni odnošaj. Ona nije s time bila suglasna - kao što je sam počinitelj znao, ali se odrekla otpora i bijega, jer su joj se ta sredstva činila bezizglednima. Pokrajinski sud je donio presudu kojoj je okrivljeni osuđen zbog silovanja na zatvorsku kaznu u trajanju od šest godina. U žalbenom postupku došlo je do ukidanja osuđujuće presude. Vrhovni savezni sud je objasnio da puko odvoženje na udaljeno mjesto na kojem odvedena žena nije mogla očekivati pomoć bez daljnega *ne predstavlja upotrebu sile* u smislu čl. 177. njemačkog KZ-a. Također, i kod svakog zaključavanja i sličnog ograničavanja slobode kretanja žene u namjeri s njom imati spolni odnošaj ne postoji već primjena sile u smislu ovog kaznenog propisa.

Slučaj iz 1998. godine: Optuženi je navečer 28. siječnja 1998. godine oštećenicu, koju je prije upoznao na stanici podzemne željeznice, doveo kući. Sam s oštećenicom u svom stanu bez ikakvog prethodnog upozorenja zadao joj je više udaraca u lice zbog svoje nedavno prekinute veze. Kad ju je srušio na pod, udario je njenom glavom o pod te nastavio tući ženu koja je isprva uzaludno pružala otpor. Konačno je odustao od nje, plegao je na krevet i ispričao joj se. Ovim radnjama oštećenica je zadobila brojne ozljede. Time je toliko tjelesno oslabila da slijedećeg dana nije bila u stanju ustati iz kreveta bez tuđe pomoći. Navečer, 29. siječnja 1998. godine, krivljeni legao se pored oštećenice u

Pitanje koje se često spominje u diskusijama kod utvrđivanja npr. počinjenja kaznenog djela silovanja odnosi se na postojanje otpora žrtve. Postoje tumačenja po kojima u slučajevima izostanka otpora i protivljenja žrtava, zapravo postoji pristanak žrtve. Dakle, polazilo se od pretpostavke da žrtve moraju obavezno pružiti otpor. S pravom se ističe kako su takva tumačenja uzroci nepoznavanja psihodinamike stresa kod nasilnih iznenadnih napada uz pojavu straha.⁴⁷ Nepružanje otpora može biti posljedica straha, zbog specifičnih procesa socijalizacije ili zbog fizičke podređenosti. Iz sudske prakse mogu se uočiti nekoliko tipičnih situacija: "prestravljena užasom ili iz straha odustaje od otpora", "ne brani se zbog uzaludnog pružanja otpora", "zastrašena ozračjem nasilja popušta volji počinitelja",⁴⁸ "od strane počinitelja biva dovedena na samotno mjesto". Raspon oblika pružanja otpora žrtve

krevet. Kad joj se fizički približio rekla mu je da joj je loše i da ju pusti na miru. Bez obzira na to obavio je s oštećenicom spolni odnošaj iako mu je bilo poznato da ona zbog svog krajnjeg lošeg stanja nije bila u poziciji da se fizički obrani od tjelesno nadmoćnog optuženika. Nakon nekog vremena iste večeri optuženi je imao spolni odnošaj s oštećenicom na isti način protiv njene volje. Pokrajinski sud je ocijenio kako je počinjeno silovanje po čl. 177. st. 1. toč. 3 njemačkog KZ-a, te je optuženik osuđen na kaznu zatvora od četiri godine, te mu je određena zaštitna mjera čuvanja. Vrhovni savezni sud potvrdio je ovu presudu. Izricanje ove kazne bilo je moguće budući da je zakonodavac bio stvorio alternativu počinjenja silovanja iskorištavanjem nezaštićenog položaja u kojem je žrtva bespomoćno izložena utjecaju počinitelja.

⁴⁷ Modly, D.: Neki propusti kriminalističko-metodičke naravi u predistražnom postupku pri istraživanju kaznenih djela silovanja. Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 6, broj 1/1999, str. 62.

⁴⁸ Ovo pitanje posebno se tretira u obrazloženjima presuda, kao npr. u onoj Županijskog suda u Osijeku (K-145/97) kod VH RH, I. Kž - 702/98., gdje se navodi, citiramo: "Oštećenica je navela da ju je I-ok. skinuo, gurnuo na krevet i da su obojica optuženika izvršili obljubu nad njom uključujući i oralni način. Fizičkog otpora da nije pružala jer je bila *polumrtva od straha*. Za istači je da je u vrijeme počinjenja ovog djela I-ok. bio star 25 godina, a II-ok. 26 i da su dakle obojica bili mladići u punoj fizičkoj snazi. Već obzirom na to, te činjenicu da je oštećenica kao osoba ženskog spola notorno fizički slabija od muškaraca te k tomu da je bila u prostoriji sa optuženicima, dakle sa dva odrasla snažna muškarca, jasno je da nekakav značajan fizički otpor oštećenica nije mogla pružiti. Oštećenica je u tim okolnostima pružila *onu vrstu otpora*, tj. plakala, molila da ju puste - riječima dakle izražavala svoje protivljenje, *kakav je i jedino mogla pružiti*. No, okrivljenici su, iako je oštećenica zatražila da ju puste, dakle *nedvojbeno im stavljala na znanje da na spolne odnose ne pristaje*, poduzeli *ozbiljnu prijetnju* na način da je II-ok. iz ormara izvadio i u sobu donio pušku "kalašnjikov" pokazao tu pušku I-ok. i upitao ga treba li mu puška. No, upravo u trenutku kada je II-ok. tu pušku donio istu je sasvim jasno vidjela i oštećenica o čemu ona svjedoči. U opisanim okolnostima takvo ponašanje optuženika ne samo da je oštećenica mogla shvatiti kao *prijetnju neposrednog napada na život* već se i objektivno gledano takvo postupanje može okvalificirati jedino i isključivo kao prijetnja oštećenici. Sud vjeruje oštećenici da je II-ok. pušku stavio u prostoriju gdje su se svi oni nalazili i ukupno ponašanje optuženika ovo pokazivanjem puškom, prijetnja puškom oštećenici i ostavljanje puške u prostoriji u kojoj je i oštećenica, naravno da rezultira strahom oštećenice za vlastiti život, a o čemu rječito govori onaj dio iskaza u kojem kaže da je bila *polumrtva od straha*. Kod oštećenice dolazi do potpunog slamanja njenog otpora što se manifestira nepoduzimanjem bilo kakvog fizičkog otpora ili neuobičajenog glasnog verbalnog govora, tj. vikanja, zazivanja u pomoć i sl. U datim okolnostima na isti ili sličan način postupila bi svaka prosječna ženska osoba, a oštećenica zasigurno nije mogla znati da li se u kući, tj. susjednim prostorijama netko nalazio zbog čega se i kasnije poduzeti otpor od strane oštećenice i izražava samo u vidu molbi, plača i slično i iluzorno je tvrditi da je oštećenica mogla zazivati u pomoć pa bi joj pomogli roditelji II-ok."

je velik. Posebno se ovo pitanje ističe kod žrtava - djece u svezi čl. 192. st. 2. i 3. KZ-a.⁴⁹ Ozbiljnost otpora oštećene ne može se vezivati za određenu formu izjavljivanja, viku, udaranje optuženika, a niti intenzitet, već je po mišljenju ovoga suda ozbiljan otpor svaki onaj koji u konkretnim uvjetima u dovoljnoj mjeri izražava njezin stav protivljenja obljudi. Pružanje otpora značajnijeg intenziteta nekada je nemoguće, pa je čak i rizično za oštećenu. (VS RH, I. Kž - 1006/1988)

Kvalificirana kaznena djela. Kvalifikatorne okolnosti kod promatranih kaznenih djela iz glave XIV. KZ odnose se na *specifične modalitete radnje počinjenja* kaznenog djela (osobito okrutan način, osobito ponižavajući način, istom prilikom prema istoj žrtvi počinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više počinitelja), ili na *nastupanje teže posljedice* (prouzročena smrt osobe, teško tjelesno ozljeđivanje, teško narušavanje zdravlja, trudnoća ženske osobe). Ove kvalifikatorne okolnosti imaju za posljedicu strože kažnjavanje, ali isto tako daju jednu *novu vrijednost temeljnom kaznenom djelu*. Stvar je legislativne tehnike hoće li zakonodavac te kvalifikatorne okolnosti, modifikacije, predvidjeti kao kaznena djela u odvojenim člancima s posebnim nazivom ili samo kao posebne stavke u okviru temeljnog kaznenog djela i bez posebnog naziva.⁵⁰ Naš zakonodavac se kod ovih kaznenih djela odlučio za ovo drugo navedeno rješenje. Sve spomenute kvalifikatorne okolnosti navode se kod slijedećih kaznenih djela: silovanje (u čl. 188. to su st. 2. i 3.), spolni odnošaj s nemoćnom osobom (u čl. 189. to su st. 2. i 3.) i kod kaznenog djela spolnog odnošaja s djetetom (u čl. 192. to su st. 4. i 5.). Razlike među zakonskim opisima ovih kaznenih djela u odnosu na kvalifikatorne okolnosti (poglavito one koje se odnose na teži način počinjenja kaznenog djela) prije svega proizlaze iz njihovog odnosa prema temeljnom kaznenom djelu. Tako sadržaj kvalifikatorne okolnosti, smatramo, ne bi mogao biti isti ukoliko usporedimo npr. osobito okrutan način kod čl. 188. st. 2. KZ-a u svezi sa čl. 188. st. 1. KZ-a ili onaj kod čl. 192. st. 4. KZ-a u svezi sa čl. 192. st. 1. KZ-a. Moguće su i druge usporedbe. Nadalje, važnom promjenom u zakonskim opisima spomenutih kaznenih djela, u odnosu na ranija rješenja koja smo imali po KZ RH/93, smatramo što je zakonodavac, ne samo što je u posebnim stavcima odvojio kvalifikatorne okolnosti u svezi sa načinom počinjenja kaznenog djela (čl. 188. st. 2., čl. 189. st. 2., čl. 192. st. 4.), te u svezi sa nastupanjem teže posljedice (čl. 188. st. 3., čl. 189. st. 3., čl. 192. st. 5.), već što je i povisio posebni minimum mjere kazne za slučajeve počinjenja kaznenog djela kod kojih je kvalifikatorna posljedica uzrokovana kvalifikatornim načinom počinjenja temeljnog kaznenog djela (čl. 188. st. 4., čl. 189. st. 4.). Drugo je pitanje akumulacije kvalifikatornih okolnosti načina počinjenja *ili* uzrokovane posljedice (npr. kada je počinjeno tzv. "grupno silovanje" na osobito ponižavajući način *ili* kada je počinjenim silovanjem uzrokovano teško narušavanje zdravlja i trudnoća ženske osobe). Takvi slučajevi predstavljaju *posebnu kriminalnu količinu* različitu od one opisane u čl. 188. st. 4. KZ-a ili čl. 189. st. 4. KZ-a koje zaslužuju posebnu pozornost u obrazloženju presude i kod odmjeravanja mjere kazne,

⁴⁹ Singer, M.: Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži. Zagreb, Globus - MUP RH, 1998., str. 206.

⁵⁰ Horvatić, Ž., Novoselec, P.: Kazneno pravo - opći dio. Zagreb, Policijska akademija MUP RH, 1999., str. 170.

uvažavajući opća pravila o izboru vrste i mjere kazne (čl. 56. KZ-a). Ono što je zajedničko za sve kvalifikatorne okolnosti u odnosu na temeljno kazneno djelo je da počinitelj u odnosu na kvalifikatornu okolnost mora postupati samo sa *nehajem* i da te okolnosti moraju biti u *uzročnoj vezi* sa radnjom počinjenja ili posljedicom temeljnog kaznenog djela. One okolnosti koje su *kaznenopravno relevantne isključivo i samo kao kvalifikatorna okolnost, a ne postoje u kaznenom zakonu kao samostalna kaznena djela* (počinjenje kaznenog djela na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, istom prilikom prema istoj žrtvi počinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više počinitelja, trudnoća ženske osobe) mogu (dok neke i moraju) biti učinjene i kojim oblikom namjere.⁵¹

U do sada analiziranim predmetima primijećeno je u svezi sa ovim pitanjem određeno nesuglasje. Primjerice, u predmetu VS RH, I. Kž - 427/98 još bi se mogle nastupjele tjelesne ozljede koje su nastale bacanjem na makadam nekoliko puta žrtve koja se čvrsto držala rukama za svoja koljena, ili zbog udaranja šakom po glavi, ili zbog bacanja žrtve u hladnu vodu - shvatiti kao primjena sile u smislu čl. 188. st. 1. KZ-a; ali ukoliko sud utvrdi da je počinitelj još opkoračio žrtvu i nad njom onanirao i "ejakulat prosuo po njenim ustima, u predjelu lijeve strane čela i kose te djelomice po lijevoj strani vrata" što je poslije lizao i razmazivao, a pritom joj je cijelo vrijeme (tijekom masturbiranja) gurao i prste u usta, smatramo da je trebalo zastupati kao počinjeno kazneno djelo iz čl. 188. st. 2. u svezi sa čl. 33. KZ-a (pitanje pokušaja kvalificiranog kaznenog djela).⁵² Svakako da one ozljede (teške tjelesne ozljede) koje su nastale u okolnostima koje prelaze potrebu za ostvarenje cilja - spolni odnošaj ili s njim izjednačena spolna radnja, ili koje nisu u uzročnoj vezi sa radnjom ili posljedicom temeljnog kaznenog djela, treba prosuđivati kao samostalno kazneno djelo u stjecaju sa npr. silovanjem. Tako npr. u predmetu kod VS RH, I. Kž - 426/98: "Do teške tjelesne ozljede oštećenice je došlo djelovanjem optuženika neovisno od neposredne uporabe sile u svrhu obljube, odnosno bez direktne veze sa samim pokušajem prisilne obljube. Stoga, u konkretnom slučaju ne može biti govora o tzv. prividnom stjecaju, kako svojom žalbom pokušava sugerirati optuženi." U svezi sa tim potrebno je upozoriti na nužnost detaljnog obrazlaganja svake utvrđene činjenice posebno i svih utvrđenih činjenica zajedno u logičnoj cjelini u obrazloženjima

⁵¹ Vidjeti po tom pitanju kod: Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 198.; Singer, M.: Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži. Zagreb, Globus - MUP RH, 1998., str. str. 208.

⁵² **Sudska praksa:** Kazneno djelo silovanja *počinjeno je na naročito ponižavajući način* kada je uz okolnosti iz kojih nedvojbeno proizlaze elementi nasilne obljube i aktivnog otpora oštećenice utvrđeno još i to da je optuženik, nakon što je optuženica uspjela osloboditi prije vezane ruke, ovu tako izudarao šakama po glavi i tijelu da je nakratko izgubila svijest, kroz koje vrijeme ju je potpuno skinuo i obljubio, a zatim prijetnjom da će joj odsjeći prste od nje zahtijevao da ga oralno zadovoljava, pa kako zbog njenog otpora i stisnutih usnica u tome nije uspio, ejakulirao je po njenom licu.

VS RH, I. Kž - 513/94

U svezi sa *pokušajem kvalificiranog oblika kaznenog djela* vidjeti: Horvatić, Ž., Novoselec, P.: Kazneno pravo - opći dio. Zagreb, Policijska akademija MUP RH, 1999., str. 320 i dalje.

presude.⁵³ Posebno je pitanje prosudbe postojanja nehaja prema nastupjeloj posljedici u slučajevima kada je zbog bijega žrtve, skakanja sa balkona ili kroz prozor, pada u unutarnji međuprostor stambene zgrade sa stepenica na višim katovima zgrade i sl. nastupjela teška tjelesna ozljeda ili smrt osobe. Praktično se nehaj u odnosu na težu posljedicu svodi na *predvidljivost posljedice* jer su ostala obilježja nehaja već sadržana u počinjenju temeljnog kaznenog djela.⁵⁴ Ukoliko je kazneno djelo (npr. čl. 188. st. 1. KZ-a) počinjeno na način da je istom prigodom prema istoj žrtvi počinjeno *više spolnih odnošaja* ili s njim izjednačenih spolnih radnji od strane *više počinitelj*, onda će teži oblik kaznenog djela iz čl. 188. st. 2. KZ-a postojati i kad se kao počinitelji pojave samo dvije osobe (čl. 89. st. 20. KZ-a).⁵⁵ U zakonskom opisu ove kvalifikatorne okolnosti ističe se: "istom prigodom prema istoj žrtvi počinjeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji", dakle, zahtjeva se da se radi o dva ili više dovršena kaznena djela silovanja.⁵⁶ Kod tumačenja ove kvalifikatorne okolnosti može se postaviti pitanje treba li svaki od *više* počinitelja počiniti *više* spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji. Smatramo da je dovoljno da svaki od počinitelja (dva ili više) počinu dovršeno samo jedan spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju - jer se već i tada zadovoljava zahtjev za "*više* spolnih odnošaja ili s njim izjednačena spolna radnja prema *istoj* žrtvi".⁵⁷

⁵³ **Sudska praksa:** Kad je utvrđeno da je teška tjelesna ozljeda pri počinjenju kaznenog djela silovanja iz čl. 79. st. 1. KZ RH/93 bila obuhvaćena namjerom počinitelja, postoji realni stjecaj toga kaznenog djela i kaznenog djela teške tjelesne ozljede iz čl. 40. st. 1. KZ RH/93, a ne kvalificirani oblik osnovnog kaznenog djela iz čl. 79. st. 2. KZ RH/93.

"Utvrđeno je, naime, da je optuženik pri upotrebi sile, radi prinude oštećenice na obljubu, osim ostaloga još i snažnim zavrtnjem palca desne ruke oštećenice, oštećenici s namjerom zadao tešku tjelesnu ozljedu (prijelom prvog članka palca desne ruke), čime je ostvario i sva zakonska obilježja kaznenog djela iz čl. 40. st. 1. KZ RH/93. Stoga postoji stjecaj kaznenih djela iz čl. 79. st. 1. KZ RH/93 u svezi s čl. 17. OKZ RH/93 i čl. 40. st. 1. KZ RH/93. Djelo bi se, naime, moglo kvalificirati po st. 2. čl. 79. KZ RH/93 samo u slučaju u kojem je počinitelj u odnosu na težu posljedicu postupao iz *nehata* (čl. 13. OKZ RH/93)."

VSH, I Kž-1257/84.

⁵⁴ Novoselec, P.: Izbor i komentar sudske prakse - Pojam sile kod silovanja - odgovornost za težu posljedicu kod protupravnog lišenja slobode. Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 3, broj 2/1996, str. 938.

⁵⁵ I ovdje je potrebno upozoriti na poštivanje načela *spolne jednakosti ili neutralnosti*, pa se tako, kao počinitelji mogu pojaviti dvije ili više osoba istog ili različitog spola od onog žrtve, ali jednako tako će biti moguća kombinacija u slučaju kada se radi o dva počinitelja da jedan bude različitog, a druga istog spola od onog žrtve. Moguće su i druge kombinacije u zavisnosti od većeg broja počinitelja ili počiniteljica.

⁵⁶ *Više silovanja od strane više osoba* u smislu težeg, kvalificiranog oblika osnovnog djela iz članka 79. stavka 1. KZ RH/93 podrazumijeva da su dovršeno djelo nad istom oštećenicom počinile *najmanje dvije osobe*. Ako je jedan počinitelj dovršio djelo, a drugi ostao u pokušaju, obojica će odgovarati za *pokušaj kvalificiranog oblika djela* iz članka 79. stavka 2. KZ RH/93 u vezi s člankom 17. stavak 1. OKZ RH/93.

Pravno shvaćanje zauzeto u sjednici Krivičnog odjela od 04. travnja 1991.

⁵⁷ **Sudska praksa:** Ako nije utvrđeno da je svaki od dvojice optuženika htio počinuti obljubu s istom oštećenicom, već da su oni *istom prilikom htjeli svaki izvršiti obljubu samo s jednom*, tj. *svaki s*

Bludna radnja. Učinjene promjene donesenim Kaznenim zakonom od 1998. godine u svezi sa kaznenim djelom protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa, poglavito one koje se odnose na radnju počinjenja i na novi koncept tih kaznenih djela glave XIV. KZ-a, značajno utječu na novo poimanje kaznenog djela bludnih radnji. Već se u Obrazloženju prijedloga Kaznenog zakona iz 1997. godine ukazivalo: "kako možda na prvi pogled izgleda, zbog nove koncepcije silovanja, da je nepotrebno inkriminirati bludne radnje, kao što je izostavljeno kazneno djelo protuprirodnog bluda jer je ono obuhvaćeno novom koncepcijom temeljnog djela, ipak je to djelo potrebno zadržati. Radi se o onim "ostacima" djelovanja u području spolnosti koje se ne može smatrati spolnim odnošajem niti s njime izjednačena spolna radnja, a ipak se radi o povredama spolne slobode i spolnog ćudoređa.". Budući da je zakonodavac kazneno djelo bludnih radnji stavio u odnos s točno određenim kaznenim djelima (čl. 188. - 192. KZ - "kad nije ni počinjen pokušaj tih kaznenih djela"⁵⁸), postavlja se temeljno pitanje njihovog razgraničenja u odnosu na bludne radnje. To razgraničavanje treba biti učinjeno na način da se počinjeno ili pokušano kazneno djelo (bilo koje iz članaka 188. - 192. KZ-a) "selekcijom pravnih supsumcija" razgraniči od bludnih radnji,⁵⁹ te na isti način da se bludne radnje razgraniče od nekažnjivih spolnih ponašanja, pa "ako se zaključivanje zaustavi "nešto ispred" dozvoljenog i kažnjivog ponašanja, onda se eventualno može raditi o bludnim radnjama".⁶⁰ Jedan od temeljnih kriterija mogućnosti ovog razlikovanja svakako je subjektivni element - namjera počinitelja, a o postojanju namjere

drugom oštećenicom, tada se ne radi o kaznenom djelu silovanja iz čl. 83. st. 2. KZH/77, već su oni počinili svaki samo pokušaj jednog kaznenog djela iz čl. 83. st. 1. KZH/77 na štetu *jedne oštećenice*.

VSH, I. Kž-965/80

⁵⁸ **Sudska praksa:** Kazneno djelo bludne radnje iz članka 193. Kaznenog zakona ostvareno je samo onda kada nije počinjen ni pokušaj kaznenih djela iz članka 188. do 192. KZ.

"Uostalom, navedeno je pravno shvaćanje upravo dobilo svoju potvrdu u čl. 193. novog KZ, prema kojem kazneno djelo bludne radnje postoji samo u slučaju kada nije počinjen ni pokušaj kaznenih djela iz čl. 188. do 192. KZ/97, pa optuženik, koji je počinio pokušaj kaznenog djela silovanja, sada još i zbog obvezne primjene blažeg zakona, ni u kojem slučaju ne bi mogao biti proglašen krivim za stjecaj kaznenog djela pokušaja silovanja i bludne radnje. "

VS RH, I. Kž - 132/97.

⁵⁹ **Sudska praksa:** Kad je sud utvrdio da je optuženik oštećenicu prisilio na obljubu i neposredno nakon toga ugurao joj u usta svoje spolovilo, ostvario je tako samo obilježja kaznenog djela silovanja iz čl. 83. KZH/77, a ne stjecaj toga kaznenog djela s kaznenim djelom bludne radnje iz čl. 89. KZH/77.

»Ispitujući prvostupanjsku presudu po službenoj dužnosti u smislu odredbe čl. 376. st. 1. toč. 2. ZKP/77, utvrđeno je da je na štetu optuženika ostvarena povreda kaznenog zakona iz čl. 365. toč. 4. ZKP/77 kad je prvostupanjski sud uzeo da djelatnost optuženika u kaznenopravnom pogledu predstavlja dva samostalna kaznena djela - silovanja iz čl. 83. st. 1. KZH/77 i bludne radnje iz čl. 89. st. 3. KZH/77. Naime, kazneno djelo bludne radnje učinjeno tijekom istog događaja, prema istoj oštećenici, konzumirano je s kaznenim djelom silovanja iz čl. 83. KZH/77«.

VS RH, I. Kž - 621/85.

⁶⁰ Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 213.

potrebno je prosuđivati u svakom konkretnom slučaju (što se katkad teško dokazuje jer se radi o "psihičkim činjenicama unutar počinitelja" pa se o njima zaključuje temeljem njegovog držanja prema radnji koju čini⁶¹). Općenito se pod bludnom radnjom smatra svaka ona spolna radnja (u širem smislu) koja je *motivirana željom za uzbuđivanjem, pojačavanjem ili udovoljavanjem seksualne ugone* (libidозна namjera), spolnog nagona. Slijedeći kriterij koji bi trebalo uvažavati odnosi se na činjenicu da se bludna radnja može počinuti samo na tijelu ili dodirrom tijela,⁶² pa i spolovilom druge osobe koji očito ukazuje kako se radi o seksualnom izživljavanju, zloupotrebi, odnosno povredi tuđe spolne nedodirljivosti. Kod tog tjelesnog, fizičkog kontakta⁶³ treba cijeniti povredu spolnog ćudoređa i spolne nedodirljivosti s obzirom na način ostvarenja dodira, dijela tijela koje se ili kojim se dodiruje, trajanje tog fizičkog, tjelesnog kontakta i druge okolnosti pod kojima je kazneno djelo počinjeno. (Postoje mišljenja kako nije potreban neposredni tjelesni kontakt, dodir između počinitelja i žrtve za ostvarenje bludnih radnji.) Također, jedan od kriterija za određivanje počinjenja bludne radnje je da je *ono počinjeno protivno volji žrtve* na jedan od načina opisanih u čl. 188. - 192. KZ-a, a da se pritom ne radi o pokušaju tih

⁶¹ **Sudska praksa:** Tako se u predmetu VS RH, I. Kž - 25/98 ističe kako je bespredmetno raspravljati o tome što oštećenica misli - bi li optuženik, nakon što je radi zadovoljavanja svoje spolne pohote, izvršene bludne radnje - još je uspio prisiliti na spolni odnošaj. Konstatira se kako je bitno da ju je optuženik silom odvuкао u svoj stan prijeteci joj ako ne zadovolji njegove potrebe, pa kako je oštećenica u strahu od takve prijetnje popustila na način opisan u izreci presude, onda je optuženik time ostvario sva bitna obilježja presuđenog kaznenog djela. U ovom slučaju nije dokazana namjera počinjenja ili pokušaja kaznenog djela silovanja, a po počinjenju u konkretnom slučaju bludne radnje, počinitelj nije pokazao niti jednim vanjskim manifestom namjeru nastavljivanja drugog kaznenog djela.

⁶² **Sudska praksa (ÖJZ, 1994, 595):** *Brijanje stidnih dlaka može predstavljati spolno zloupotrebļavanje radi bludništva i da sebe spolno uzbuđi ili zadovolji u smislu čl. 205. st. 2. austrijskog KZ.*

Opis činjeničnog stanja: Pobjanom presudom su Franz R. i Günter S. proglašeni krivim zbog oskvrnuća (Schändung - spolnog zadovoljavanja nad nemoćnom osobom) prema čl. 205. st. 2. austrijskog KZ-a. Prema sadržaju presude o krivnji, oni su u noći na 23. 6. 1992. u Beču, u svjesnoj i željenoj suradnji, kao supočinitelji, spolno zloupotrijebili (zlostavili) oštećenicu Astrid N. za bludništvo tako da su joj obrijali stidne dlake, koja se uslijed potpune opijenosti nalazila u stanju u kojem je bila nesposobna pružiti otpor. Vrhovni sudi R. Austrije odbio je žalbu obojice optuženika za poništenje presude.

Razlozi: Naročito je promašen pokušaj žalitelja da brijanju stidnih dlaka žrtve, u nedostatku specifične povezanosti tih događaja sa seksom, ospori valjanost bludne radnje u značenju čl. 205. st. 2. austrijskog KZ-a.

Odlučujući kriterij za prosuđivanje ponašanja kao spolno zlostavljanje prema toj kaznenoj odredbi je da je radnja djela *već prema svom objektivnom karakteru* povezana sa spolnim životom. Iznesenom se prigovoru u žalbi, da za ostvarenje činjeničnog stanja za muško ili žensko tijelo specifično svojstveni, neposrednoj sferi spolnosti pripadajući dijelovi tijela žrtve ili počinitelja moraju ostvariti *dodir* s tijelom druge osobe, i to ne na samo površan i spolno ćulan način, može predbaciti da je prema činjenicama utvrđenim presudom *došlo do takvog, seksualno motiviranog tjelesnog kontakta*. Stoga je, naime, brijanje stidnih dlaka bilo neizbježno povezano s *intenzivnim dodirivanjima (vanjskih) dijelova spolovila žrtve*.

⁶³ "Pod bludnim radnjama po dijelu zakonskog opisa kaznenog djela 205. st. 2. austrijskog KZ-a podrazumijevaju se spolne radnje, po vrsti i tendenciji velikog opsega, koje prema do sada donesenim sudskim pravorijecima u svakom slučaju predstavljaju *dodirivanje određenog intenziteta po području spolovila, bilo neposredno ili preko (uz tijelo pripijene) odjeće, a također i pomoću nekog sredstva ili alata*. (LG Innsbruck, 27 Vr 3727/96; ÖJZ, 1998, 434)

kaznenih djela.⁶⁴ Na objektivnoj strani ovog kažnjivog ponašanja uzima se kako se radi o radnjama koje prema usvojenim društvenim shvaćanjima u području seksualnosti grubo povrjeđuju osjećaj stida i moralnosti.⁶⁵ Zakonodavac kod bludnih radnji iz čl. 193. KZ-a nije predvidio teže oblike.

Pornografski sadržaj. Pojam koji se koristi u zakonskom opisu kaznenih djela iz čl. 196. i 197. KZ, u inkriminacijama koje su poglavito usmjerene na zaštitu djeteta od *iskorištavanja* za pornografiju i *upoznavanja* sa pornografijom:

- a) od snimanja djeteta za izradu slika, audiovizualnog materijala i drugih predmeta pornografskog sadržaja (čl. 196. st. 1. KZ);
- b) navođenja djeteta na sudjelovanje u pornografskoj predstavi (čl. 196. st. 1. KZ);
- c) od prodavanja, poklanjanja, prikazivanja, javnog izlaganja ili na drugi način činjenja pristupačnim spisa, slika, audiovizualnih i drugih predmeta pornografskog sadržaja (čl. 197. st. 1. KZ);
- d) prikazivanja pornografskih predstava (čl. 197. st. 1. KZ).

Maloljetna osoba inkriminacijom čl. 196. st. 1. KZ štiti se od snimanja za izradu slika, audiovizualnog materijala i drugih predmeta pornografskog sadržaja. Pored toga, predviđenom kaznom iz čl. 196. st. 1. KZ od jedne do pet godina zatvora kaznit će se osoba (Tko ...) koja ili prodaje ili raspućava ili prikazuje "takav materijal" - dakle, materijal pornografskog sadržaja koji se dijelom ili u cijelosti sastoji od snimljenog djeteta ili maloljetne osobe u smislu "pornografskog sadržaja".⁶⁶ Stoga sadržaj ove inkriminacije smjera na zaštitu od iskorištavanja djece i maloljetnih osoba za izradu različitih slika, audiovizualnih materijala ili drugih predmeta pornografskog sadržaja, ali i na zaštitu od štetnog djelovanja i utjecaja takve pornografije na promatrača.

Problem navedenih inkriminacija u Kaznenom zakonu to je složeniji što niti jedan zakon ili bilo koji drugi propis u Republici Hrvatskoj ne definira sadržaj pojma "pornografski sadržaj". Problem primjene ovih inkriminacija (u određenim slučajevima) postoji u pitanju na koji način tumačiti pojam "pornografija" ovisno o svjetonazoru, moralnim ili estetskim opredjeljenjima ili ukusima onih koji ih iznose ili onih pred koje se iznosi. Problem u svojoj složenosti dolazi do izražaja i onda kada je potrebno razlučiti određen sadržaj unutar kategorija "umjetničko djelo", "erotski sadržaj" (nije li i to umjetnički sadržaj) i "pornografski sadržaj". Kazneni zakon, a ni bilo koji drugi zakon ne čini klasifikaciju pornografskog sadržaja, npr. na onu "tvrdu" i "meku" pornografiju. Iako, moglo bi se iz sadržaja čl. 196. st. 1. KZ (mišljenja smo da se i treba) zaključiti kako je upravo onaj sadržaj "pornografskoj sadržaja" u kojem se nalazi dijete ili maloljetna osoba onaj "tvrdi" zabranjeni pornografski sadržaj. Upravo taj sadržaj zakonodavac ne samo da zabranjuje kroz

⁶⁴ Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio. Zagreb, Masmedia, 1999., str. 213.

⁶⁵ Zlatarić, B.: Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, II. svezak. Zagreb, Narodne novine, 1958., str. 231.

⁶⁶ Slijedom, za usporedbu je i čl. 17. Zakona o javnom priopćavanju kojim se zabranjuje promicanje ili javno izlaganje izdanja (tiskovina) s "naslovnica pornografskog sadržaja".

"promicanje" ili "javno izlaganje", nego i kroz prodaju, raspačavanje ili prikazivanje. Potrebno je upozoriti kako Vijeće Europe u svojoj Preporuci R (89) 7 vijeća ministara - *Preporuka o temeljnim principima i načelima koja su u svezi sa distribucijom videograma sa nasilničkim, okrutnim ili pornografskim sadržajem*, potiče i predlaže kako bi države članice trebale ohrabrivati ideju i poticati stvaranje sustava samoregulacije ili stvaranja sustava klasifikacije i kontrole videozapisa kroz profesionalni sektor koji radi s tim videozapisima ili kroz tijela javne vlasti. (točka 3. 1. Preporuke). U točki 6. Preporuke potiče se: "U zajedništvu sa ili paralelno sa ili neovisno o primjeni sustava kontrole i sustava klasifikacije, ili kao neki oblik alternative takvim sustavima, države članice trebale bi uzeti u obzir i razmotriti *je li primjena njihovog kaznenog zakonodavstva* u pogledu video zapisa *učinkovita* da se uhvati u koštac s tim problemom videozapisa koji u sebi sadrže nasilničke, okrutne ili pornografske sadržaje te isto tako kao i one videozapise koji ohrabruju i potiču na zlorabu opojnih droga."⁶⁷

⁶⁷ U komentaru Zakona o javnom priopćavanju se navodi (Alaburić, V.; Havkić, E.; Marijan, R.: Zakon o javnom priopćavanju i dr.. Zagreb, VIV, 1. izdanje, travanj 2000., str. 58.): "Uza sve teškoće definiranja tog pojma, u suvremenoj literaturi i recentnoj sudskoj praksi u demokratskim državama ipak su se iskristalizirala neka objektivna mjerila za utvrđivanje "pornografskog sadržaja". Pornografskim se može smatrati djelo koje je, prvo, kao cjelina namijenjeno zadovoljavanju nekog seksualnog interesa (poticanju seksualnog uzbuđenja); drugo, to djelo mora eksplicitno prikazivati seksualno ponašanje na očevidno uvredljiv (ponižavajući) način; i treće, tome djelu, uzetome kao cjelina, mora nedostajati svaka ozbiljna politička, literarna, umjetnička ili znanstvena vrijednost. Nabrojena određenja pojma pornografije moraju biti ispunjena *kumulativno* da bi se neko djelo moglo smatrati pornografskim." Definicija Vrhovnog suda SAD, iznijeta u obrazloženju presude Miller v. California 413 U.S. 15, 24 (1973). Hixson, R. F.: Pornography and the Justices, the

Suprema Court and the intractable obscenity problem. Southern Illinois University Press, Carbondale and Edwardsville, 1996.

UČESTALOST I KAZNENA POLITIKA SUDOVA KOD ODMJERAVANJA VRSTE I MJERE KAZNE ZA POČINJENA POJEDINA KAZNENA DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE I SPOLNOG ĆUDOREĐA U REPUBLICI HRVATSKOJ

UVOD

Kaznene sankcije su krajnje sredstvo za suzbijanje kriminaliteta, a opravdano ih je primjenjivati onda kada više nema drugog načina reagiranja na kriminalitet, već je potrebno primijeniti ta najteža sredstva radi održavanja sigurnosti i reda u društvu.

U Kaznenom zakonu (čl.1.), propisivanje pojedinih kaznenih djela te vrste i mjere kaznenopravnih sankcija za njihove počinitelje temelji se na nužnosti kaznenopravne prisile i njezinoj primjerenoj jakosti i naravi opasnosti za osobne slobode i prava čovjeka te druge društvene vrijednosti, dok je opća svrha kaznenopravnih sankcija i svrha kažnjavanja počinitelja kaznenih djela propisana je čl.6. i čl.50. KZ

Opća svrha propisivanja i izricanja ili promjene svih kaznenopravnih sankcija je da svi građani poštuju pravni sustav i da nitko ne počini kazneno djelo, te da se počinitelji kaznenih djela u buduće tako ponašaju.

Određujući što je svrha kažnjavanja, unutar opće svrhe izricanja kaznenih sankcija zakon navodi da je svrha kažnjavanja, da se:

- a) izrazi društvena osuda zbog počinjenog kaznenog djela - tako da svi uočavaju njegovu nedopuštenost, odnosno njegovu zabranjenost,
- b) utječe na počinitelje da u buduće ne čine kaznena djela - specijalna prevencija,
- c) utječe na sve ostale da ne čine kaznena djela - generalna prevencija,
- d) primjenom propisanih kazni utječe na svijest građana o pogibeljnosti kaznenih djela i pravednosti kažnjavanja njihovih počinitelja.

Kao što je naprijed vidljivo, nabrojani ciljevi kažnjavanja u čl.50. KZ svi su preventivne prirode, na koji način su potisnute teorije o odmazdi kao svrsi kažnjavanja. Premda retribucija, po Kaznenom zakonu nije svrha kažnjavanja, u zakonu se i ne spominje, ipak ona je prisutna svugdje gdje je prisutna i kazna.⁶⁸

Kazneni zakon poznaje samo jedan sustav kazni za sva kaznena djela i za sve počinitelje uz određene izuzetke kod maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Propisano je da zakon za svaku kaznenopravnu sankcija određuje njezino trajanje i nijedna se kaznenopravna sankcija ne može propisati ni izreći ili primijeniti na neodređeno vrijeme.

⁶⁸ Bačić, F. Kazneno pravo, Opći dio, Zagreb, Informator,1998., str.381 i dalje.

Kod primjene kaznenih sankcija počinitelju kaznenih djela mogu se ograničiti njegove slobode i prava samo u mjeri koja odgovara vrsti kaznenopravne sankcije i njezinoj posebnoj svrsi određenoj zakonom, bez prouzročenja tjelesnih bolova ili duševnih patnji, nečovječnog postupanja ili ponižavajućeg odnosa, uz poštovanje ljudskog dostojanstva i osobnosti (čl.5. i 7. KZ).

U zakonu je prihvaćen princip relativno određenih kazni, što znači da je za svako djelo kazna propisana u određenim okvirima, propisana je donja i gornja granica kazne, a sucu je ostavljena mogućnost da odmjeri kaznu uzimajući u obzir okolnosti svakog konkretnog slučaja. Kako su donja i gornja granica kazne, unutar koje kazna može biti izrečena, često vrlo udaljene, suci kod odmjeravanja visine, pa i vrste kazne ima vrlo velike ovlasti. Odluka o kazni uvijek se zasniva na odgovarajućim zakonskim propisima, ona je primjena prava, ali je jednako tako ostavljeno i puno mjesta za sudsku procjenu, za vrijednosno ocjenjivanje od strane suca (Bačić). Velike ovlasti koje suci imaju kod odmjeravanja kazne daju im mogućnosti za visoki stupanj individualizacije kazne, ali istovremeno i veliku odgovornost.

Silovanja (čl.188. KZ.)

Za kazneno djelo silovanja iz st.1. predviđena je kazna zatvora od jedne godine do deset godina zatvora, a za sve kvalificirane oblike djela kazna zatvora od najmanje tri godine. Za težu posljedicu (smrt, tešku tjelesnu ozljedu ili trudnoću) koja nastupi iz već kvalificiranih oblika djela iz st.2. propisana je kazna zatvora od najmanje pet godina.

Tablica 10

Punoljetne osobe osuđene za kazneno djelo iz čl. 188. KZ u razdoblju od 1992. – 1999. godine									
Promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
ukupno	60	48	53	28	20	37	29	41	316
žena	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pokušaj	21	13	19	8	15	12	14	12	114
bezužetna kazna zatvora	53	42	46	23	16	30	25	36	271
bezužetna novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
uvjetna osuda - kazna zatvora	7	6	6	5	4	7	3	5	43
uvjetna osuda - novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sudska opomena	-	-	-	-	-	-	-	-	-
odgojne mjere	-	-	-	-	-	-	-	-	-
proglašen krivim, oslobođen kazne	-	-	1	-	-	-	-	-	1

Ukupno	13	14	16	9	11	11	13	13	100
Nema kaznenog djela	4	2	4	4	2	4	7	2	29
Nema opasnosti	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Isključen progon	1	1	2	2	-	2	-	-	8
Nema dokaza	-	-	-	-	-	-	1	-	1

Tablica 13

Punoljetne osobe protiv kojih je prekinuta istraga za kazneno djelo iz čl. 188. KZ u razdoblju 1992-1999.									
Promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
Ukupno	3	1	4	-	-	-	1	-	9

Tablica 14

Punoljetne osobe protiv kojih je obustavljena istraga za kazneno djelo iz čl. 188. KZ u razdoblju 1992 - 1999.									
Promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
Ukupno	30	20	6	5	6	14	14	12	107
Nema kaznenog djela	6	2	3	1	-	1	5	3	21
Nema opasnosti	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Isključen progon	7	1	-	-	-	1	4	-	13
Isključena odgovornost	1	1	-	-	-	-	-	-	2
Nema dokaza	15	16	3	4	6	12	5	9	70

Tablica 15

Punoljetne osobe protiv kojih je podnesena optužba za kazneno djelo iz čl. 188. KZ u razdoblju 1992 - 1999.									
Promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
Ukupno	64	74	63	54	59	71	82	66	533
Neposredno	3	-	1	-	-	2	1	-	7
Poslije provedene istrage	61	74	62	54	59	69	81	66	526
Uz kazneni prijedlog							-	-	-
Po čl. 457 ZKP							-	-	-

Iz tabličnih prikaza (Tablica 11.,12.,13.,14., i 15.) koji pokazuju kretanje kaznenih postupaka od podnošenja kaznene prijave, pa do pravomoćne osude, uočava se da je u promatranom razdoblju (od osam godina) za kazneno djelo

Iz tablice 16 vidimo da je za kazneno djelo silovanja u razdoblju o 1992.g. do 1999.g. na bezuvjetne kazne zatvora ukupno osuđena 271 osoba. Najveći broj bezuvjetnih kazni izrečeno je 1992.g. ukupno 53 (19,55%), a najmanji 1996.g. ukupno 16 (5,90%), dok se u ostalim godinama broj osuda kreće od 23 do 46.

Obraćajući pozornost na raspone u kojima su izrečene kazne uočavamo da je on izuzetno širok i kreće se od kazne zatvora od tri mjeseca do kazne zatvora od 15 godina, s tim da su u periodu od osam godina izrečene samo dvije kazne u trajanju od 15 godina i to jedna 1993.g, a druga 1996.g. Kazne zatvora od 10 do 15 godina izrečene su samo tri, a kazne zatvora od tri do šest mjeseci izrečeno je ukupno 18 što ukazuje da se osobito visoke i jednako niske kazne izriču za kazneno djelo silovanja najrjeđe. Kazne zatvora koje se kreću od šest mjeseci do 10 godina izriču se najčešće i one čine 91,51% svih izrečenih kazni. Sudovi su ipak najčešće izricali kazne zatvora od jedne do dvije godine, kojih je u promatranom periodu od osam godina izrečeno ukupno 78 što je gotovo jedna trećina (28,78%).

Uz izrečenu kaznu za kazneno djelo silovanja, ili umjesto kazne, počiniteljima su sudovi izricali i sigurnosne mjere. Iz tablice 17 vidimo da su sudovi u promatranom razdoblju izrekli ukupno 39 sigurnosnih mjera, a najveći broj, ukupno 24 (61,53%) odnosio se na mjeru obaveznog liječenja alkoholičara i narkomana, dok su ostale sigurnosne mjere izricane izuzetno rijetko.

Tablica 17

Punoljetne osobe kojima je za kazneno djelo iz čl. 188. KZ izrečena sigurnosna mjera u razdoblju od 1992. – 1999. godine									
promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
ukupno	6	6	3	3	4	6	6	5	39
od toga žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Obavezno psihijat. liječenje i čuvanje u zdravstve. ustanovi	-	-	1	-	2	-			3
Obavezno psihijatrijsko liječenje	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Obavezno liječenje alkoholičara i narkomana (ovisnosti)	4	1	1	3	2	6	4	3	24
Zabrana obavljanja poziva, djelatnosti, ili dužnosti	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zabrana javnog istupanja	-	-	-	-	-	-			-
Zabrana upravljanja motornim vozilom	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oduzimanje predmeta	2	3	1	-	-	-	-	-	6
Protjerivanje stranaca iz zemlje	-	2	-	-	-	-	1	1	4

U tablici 18 prikazane su osuđene punoljetne osobe za kazneno djelo silovanja prema spolu i godinama starosti. Od ukupno 316 osuđenih osoba svi su bili muškarci u starosnoj dobi od 18 do 59 godina života, uz šest osoba čija se dob nije mogla utvrditi. U životnoj dobi od 18 pa do 39 godine broj počinitelja stalno raste, a od 40 godine života pa navise naglo pada. Apsolutno najveći broj osuđenih osoba je životne dobi između 25 i 39 godina, ukupno 177 ili 56,01%, što ukazuje da ovo kazneno djelo čine najčešće osobe mlađe životne dobi.

Spolni odnošaj zloupotrebom položaja (čl. 191. KZ)

Za kazneno djelo iz čl.191.KZ - spolni odnošaj zluporabom položaja predviđena je kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine, a za kvalificirani oblik iz st.2. kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Tablica 19

Punoljetne osobe osuđene za kazneno djelo iz čl. 191. KZ u razdoblju od 1992. – 1999. godine									
promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
ukupno	-	-	-	-	-	-	-	3	3
žena	-	-	-	-	-	-	-	1	1
pokušaj	-	-	-	-	-	-	-	-	-
bezuvjeta kazna zatvora	-	-	-	-	-	-	-	2	2
bezuvjeta novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
uvjetna osuda - kazna zatvora	-	-	-	-	-	-	-	1	1
uvjetna osuda - novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sudska opomena	-	-	-	-	-	-	-	-	-
odgojne mjere	-	-	-	-	-	-	-	-	-
proglašen krivim, oslobođen kazne	-	-	-	-	-	-	-	-	-
maloljetnički zatvor	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kao što se uočava u tablici 19 kroz promatrani period od osam godina samo su četiri osobe osuđene za ovo kazneno djelo i to tri muškarca i jedna žena. Sve osude su iz 1999.g., u dva slučaja izrečena je bezuvjetna kazna, a u jednom slučaju uvjetna osuda.

Spolni odnošaj s djetetom (čl. 192. KZ)

Za osnovno djelo iz st.1.predviđena je kazna zatvora od jedne do osam godina, za nasilni spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom ili s nemoćnim djetetom predviđena je kazna zatvora najmanje tri godine, za st.3. kazna

zatvora od jedne do tri godine, za kvalificirane oblike djela iz st.1.,2., i 3., predviđena je kazna zatvora najmanje pet godina, a za najteži oblik ovog kaznenog djela u koliko je djelima iz st.1.,2., i 3., prouzročena smrt djeteta ili je dijete teško tjelesno ozlijeđeno ili mu je zdravlje teško narušeno ili je žensko dijete ostalo trudno predviđen je i dugotrajni zatvor uz kaznu zatvora najmanje pet godina.

Tablica 20

Punoljetne osobe osuđene za kazneno djelo iz čl. 192. KZ u razdoblju od 1992. – 1999. godine									
promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
ukupno	13	12	6	7	7	14	8	10	77
žena	-	-	1	-	-	-	-	-	1
pokušaj	-	2	1	-	-	3	2	1	9
bezuvjetna kazna zatvora	9	8	6	5	6	10	5	9	58
bezuvjetna novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
uvjetna osuda - kazna zatvora	4	4	-	2	1	4	3	1	19
uvjetna osuda - novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sudska opomena	-	-	-	-	-	-	-	-	-
odgojne mjere	-	-	-	-	-	-	-	-	-
proglašen krivim, oslobođen kazne	-	-	-	-	-	-	-	-	-
maloljetnički zatvor	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Za kazneno djelo spolnog odnošaja s djetetom u promatranom periodu osuđeno je ukupno 77 osoba, od toga broja 76 su bili muškarci, jedna je bila žena, dok je 9 djela ostalo u pokušaju. Broj osuđenih bio je najveći 1997.g. ukupno 14, a najmanji 1994.g. kada je za to djelo osuđeno šest počinitelja. U 58 slučajeva ili 75,32 % izrečena je bezuvjetna kazna zatvora, a u 19 slučajeva ili 24,67 % izrečena je uvjetna osuda.

U tablici 21 vidimo raspon izrečenih kazni koje se kreću od 2-1 mjesec do 15-10 godina što je vrlo široki raspon u kojem su izricane kazne za ovo djelo, širi i od kazni izrečenih za kazneno djelo silovanja.

Najveći broj izrečenih kazni je u rasponu od tri do 10 godina, ukupno 26 ili 44,82% što ukazuje da se sudovi kod ovog kaznenog djela, češće nego kod drugih djela, iz Glave XIV odlučuju za strože kazne. Ako izvršimo usporedbu s kaznenim djelom silovanja vidjet ćemo da je za to djelo izrečeno ukupno 30,25% kazni visine od tri do 10 godina.. Ove kazne rezervirane su najčešće za kvalificirane oblike ovog kaznenog djela, a kao što vidimo ni jedna kazna dugotrajnog zatvora u promatranom periodu nije izrečena.

Sudovi su se podjednako često odlučivali i za izricanje nižih kazne, onih u rasponu od šest mjeseci do dvije godine, tih je kazni u osam godina izrečeno ukupno 20 ili 34,48%, dok ostale visine kazni sudovi izriču relativno rijetko.

Sigurnosne mjere uz kaznu rijetko se izriču, u periodu od osam godina izrečeno je svega osam sigurnosnih mjera i to u sedam slučajeva obavezno liječenje alkoholičara i narkomana, a u jednom slučaju obavezno psihijatrijsko liječenje.

Tablica 21

Punoljetne osobe osuđene za kazneno djelo iz čl. 192. KZ na bezuvjetnu kaznu zatvora u razdoblju od 1992. – 1999. godine									
promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
ukupno	9	8	6	5	6	10	5	9	58
40 - 20 godina	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20 godina	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15 godina	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15 - 10 godina	1	-	-	1	-	-	-	-	2
10 - 5 godina	2	4	-	-	2	3	-	2	13
5 - 3 godine	2	1	1	2	2	2	2	1	13
3 - 2 godine	-	-	-	-	1	-	-	1	2
2 - 1 godine	2	-	-	1	-	1	3	3	10
12 - 6 mjeseci	-	3	3	1	-	3	-	-	10
6 - 3 mjeseca	2	-	2	-	-	1	-	-	5
3 - 2 mjeseca	-	-	-	-	1	-	-	1	2
2 - 1 mjeseca	-	-	-	-	-	-	-	1	1
do 30 dana	-	-	-	-	-	-	-	-	-

U tablici 22 prikazani su podaci koji se odnose na počinitelje kaznenog djela spolnog odnošaja s djetetom prema spolu i navršenim godinama starosti u vrijeme ostvarenja djela. Karakteristika ovog kaznenog djela je u tome da ga ostvaruju osobe muškoga spola, od 77 osuđenih punoljetnih osoba samo je jedna žena, a 76 je muškaraca. Kada muškarci izvršavaju djelo najčešće su starosti između 21-24 godine i 30-39 godina, te dobi ukupno je bilo 38 osuđenih osoba ili gotovo 50% (49,35). Podjednako su rijetki počinitelji ovog djela u dobi do 20 godina i nakon 60 godina života.

18 – 20									
muškarci	2	4	1	2	2	2	-	2	15
žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-
21 – 24									
muškarci	4	3	-	3	2	4	3	-	19
žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25 – 29									
muškarci	6	7	3	6	3	5	3	4	37
žene	-	-	-	-	-	-	-	1	1
30 – 39									
muškarci	7	9	5	10	5	8	9	9	62
žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-
40 – 49									
muškarci	3	5	5	6	9	9	5	10	52
žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50 – 59									
muškarci	4	2	3	5	-	7	3	7	31
žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-
60 – više									
muškarci	2	2	1	6	2	2	3	4	22
žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nepoznato									
muškarci	1	1	-	-	-	1	1	-	4
žene	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Promatrajući starosnu dob počinitelja bludne radnje (tablica 25) vidimo da ga ostvaruju osobe širokog raspona starosti od 18 pa do 60 godina i više. Najveći broj osuđenih osoba bio je starosne dobi između 30 i 50 godina, ukupno 114 ili 46,91%. Za razliku od kaznenog djela silovanja, bludne radnje čine i osobe starije životne dobi, tako je u promatranom razdoblju osuđeno ukupno 53 osobe starosti između 50 i 60 godina i više što iznosi 21,81% od ukupnog broja svih osuđenih.

Rodoskrvuće (čl. 198. KZ)

Za kazneno djelo rodoskrvuća, osnovni oblik iz st.1. predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine, ako je djelo počinjeno s maloljetnikom

predviđen je zatvor od šest mjeseci do pet godina, a ako je počinjeno s djetetom kazna je od jedne do osam godina zatvora.

Tablica 26

Punoljetne osobe osuđene za kazneno djelo iz čl. 198. KZ u razdoblju od 1992. – 1999. godine									
promatrano razdoblje	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Σ
ukupno	-	-	1	-	-	1	3	-	5
žena	-	-	-	-	-	-	1	-	1
pokušaj	-	-	-	-	-	-	-	-	-
bezuvjatna kazna zatvora	-	-	1	-	-	-	1	-	2
bezuvjatna novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
uvjetna osuda - kazna zatvora	-	-	-	-	-	1	2	-	3
uvjetna osuda - novčana kazna	-	-	-	-	-	-	-	-	-
sudska opomena	-	-	-	-	-	-	-	-	-
odgojne mjere	-	-	-	-	-	-	-	-	-
proglašen krivim, oslobođen kazne	-	-	-	-	-	-	-	-	-
maloljetnički zatvor	-	-	-	-	-	-	-	-	-

U tablici 26 prikazani su podaci za osuđene punoljetne osobe za kazneno djelo rodoskrvuća kroz period od osam godina. U tome razdoblju ukupno je osuđeno šest osoba, pet muškaraca i jedna žena. U tri slučaja izrečena je uvjetna osuda, a u dva slučaja bezuvjetna zatvorska kazna. Jedna kazna je bila od 2-1 godine, a jedna od 12-6 mjeseci. Starosna dob počinitelja je bila o 18 do 50 godina, u četiri slučaja, dok je u jednom slučaju dob počinitelja ostala nepoznata.

Određivanje kazne u zakonu – sudsko odmjeravanje kazne

Kod svakog pojedinog kaznenog djela, pa tako i kod kaznenih dijela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa u zakonu je određena kazna, a kako naš zakon poznaje sustav relativno određenih kazni, navede se donja i gornja granica kazne (zakonsko određivanje kazne), što predstavlja okvir u kojem se može kretati izrečena kazna konkretnom počinitelju (sudsko odmjeravanje kazne).

Sudsko odmjeravanje kazne predstavlja određivanje visine kazne (uz mogućnost primjene instituta ublažavanja kazne, oslobođenja od kazne ili izricanje druge vrste sankcije) konkretnom počinitelju za konkretno kazneno djelo uzimajući pri tome u obzir težinu djela, stupanj krivnje, osobine ličnosti počinitelja, te svrhu koja se kaznom očekuje postići. Odmjeravanje kazne predstavlja složen postupak

sastavljen od više faza u kojima se sudac, odmjeravajući odgovorno sve okolnosti, mora odlučiti koja kazna je prava mjera po vrsti i visini upravo za onoga počinitelja koji se pred njim nalazi.

Kazneni zakon nigdje ne spominje načelo individualizacije kazne, no kako specijalna prevencija ima važnu ulogu kazna se mora prilagoditi prema konkretnom počinitelju. Kazneno pravo ipak ne prihvaća ekstremne koncepcije po kojima je sprečavanje počinitelja da u buduće čini kaznena djela jedina funkcija kaznenog prava, već je individualizacija kazne samo jedno od načela prilikom odmjeravana kazne počinitelju kaznenog djela.

Uspoređujući visinu zapriječenih kazni za pojedina kaznena djela iz Glave XIV Kaznenog zakona s visinom kazni koje su izrečene punoljetnim osuđenim osobama za počinjena djela načelno se može primijetiti da sudovi rijetko izriču kazne koje su u gornjoj granici zapriječenih kazni u zakonu, već se izrečene kazne u pravilu kreću od polovine zapriječene kazne za konkretno kazneno djelo pa na niže, prema općem ili posebnom minimumu kazne.

Brojne su kritike na kaznenu politiku sudova, uz česte ocjene da su izrečene kazne počiniteljima kaznenih djela u pravilu prenisko odmjerene. Te kritike polaze od stajališta da će se pojačanom represijom kriminalitet smanjiti ili čak iskorijeniti u pojedinim segmentima, pri čemu se kaznena politika pogrešno poistovjećuje s kriminalnom politikom, a da bi se problemi otklonili potrebno se uvijek vraćati na same uzroke kriminalnog ponašanja pojedinaca i načine kako se oni uklanjaju. 69

⁶⁹ Horvatić, Ž. Institut ublažavanja kazne u našem krivičnom pravu i nesporazumi u ocjenjivanju tzv. kaznene politike, JRKK

LITERATURA:

1. **Alaburić, V.; Havkić, E.; Marijan, R.: Zakon o javnom priopćavanju.** Zagreb, VIV, 1. izdanje, travanj 2000.
2. **Bačić, F.: Opći pregled na krivično-pravnu problematiku delikata nasilja //** Zbornik radova sa savjetovanja održanog u Medulinu 16. - 18. svibnja 1979. godine na temu: "Krivično pravo i kriminološki aspekti delikata nasilja". Zagreb, Udruženje ta krivično pravo i kriminologiju Hrvatske, 1979.
3. **Bačić, F., Šeparović, Z.: Krivično pravo - posebni dio.** Zagreb, Informator, 1997.
4. **Bartel, C.; Schwainghofer, K.: Österreichisches Strafrecht Besonderer Teil II. - §§ 169 bis 321 StGB, 4.** prerađeno izdanje. Wien - New York, Springer, 1999.
5. **Brownmiller, S.: Against our will.** New York, Fawcett Columbine, 1993.
6. **Bubalović, T.: Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine.** Sarajevo, Federalno ministarstvo pravde, 1998.
7. **Damaška, M.: Razmatranja o nekim kažnjivim spolnim ponašanjima.** Zagreb, Naša zakonitost, broj 9-10/1963, str. 396 - 410.
8. **Derenčinović, D.: 6. radionica: Novosti kod kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa i kod kaznenih djela protiv imovine.** Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 5, broj 1/1998, str. 197 - 208.
9. **Foregger, E., Fabrizio, E. E.: Strafgesetzbuch samt ausgewählten Nebengesetze.** Beč, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1999.
10. **Garačić, A.: Produljeno kazneno djelo u novom Kaznenom zakonu.** Zagreb, Aktualna pitanja novog kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, travanj 2000, str. 54 - 65.
11. **Gregović, D.: Krivični zakon Republike Hrvatske - sudska praksa.** Zagreb, Informator, 1991.
12. **Hazelwood, R. R., Burges, A. W.: Practical aspects of rape investigation a multidisciplinary approach.** New York - Amsterdam - London, Elsevier, 1987.
13. **Heršak, G. B.: Kaznena djela protiv spolnih sloboda i spolnog ćudoređa.** Zagreb, Aktualna pitanja novog kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, travanj 2000, str. 186 - 193.
14. **Horvatić, Ž.: Novo hrvatsko kazneno pravo.** Zagreb, Organizator, 1997.
15. **Horvatić, Ž.: Osnove kriminologije - Temelji učenja o pojavnim oblicima i uzrocima kažnjivih ponašanja.** Zagreb, MUP RH, 1998.
16. **Horvatić, Ž., Novoselec, P.: Kazneno pravo - opći dio.** Zagreb, Policijska akademija MUP RH, 1999.
17. **Horvatić, Ž., Šeparović, Z. i suradnici: Kazneno pravo - posebni dio.** Zagreb, Masmedia, 1999.

18. **Kazenski zakonik Republike Slovenije.** Ljubljana, Ministarstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 1994.
19. **Kramarić, I.: Kazneni zakon - sudska praksa.** Zagreb, Informator, 1998.
20. **Krapac, D.: Zakon o kaznenom postupku i drugi izvori hrvatskog kaznenog postupovnog prava.** Zagreb, Targa, 1998.
21. **McEvoy, A., Brookings, J. B.: If shi is raped.** Montreal, Learning Publications, 1991.
22. **Modly, D.: Metodika istraživanja silovanja.** Zagreb, MUP RH, 1996.
23. **Modly, D.: Priručni kriminalistički leksikon.** Sarajevo, 1998.
24. **Modly, D.: Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa na štetu djece i maloljetnika - uloga stvarnih dokaza,** krimarak 6. Zagreb, Policijska akademija MUP RH, 1999.
25. **Modly, D.: Neki propusti kriminalističko-metodičke naravi u predistražnom postupku pri istraživanju kaznenih djela silovanja.** Zagreb, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 6, broj 1/1999, str. 55 - 92.
26. **Modly, D.; Šuperina, M.: Opseg, organizacija i problemi u policijskom izvidu s posebnim osvrtom na primjenu ovlasti policijskog službenika u utvrđivanju imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom.** Zagreb, Policijska akademija MUP RH, 1999.
27. **Novoselec, P.: Primjena blažeg zakona.** Zagreb, Aktualna pitanja novog kaznenog zakonodavstva, Inženjerski biro, travanj 2000, str. 3 - 18.
28. **Pavišić, B., Veić, P.: Komentar Kaznenog zakona.** Zagreb, MUP RH, 1999.
29. **Petz, B. i dr.: Psihologijski rječnik.** Zagreb, Prosvjeta, 1992.
30. **Pospišil - Završki, K.: Dosadašnje viktinologijske spoznaje o žrtvama seksualnih krivičnih djela (navodi iz svjetske literature).** Zagreb, Priručnik, broj 4/1980, str. 337 - 348.
31. **Rehberg, J.: Schweizerisches Strafgesetzbuch.** Zürich, Orell Füssli Verlag, 1995.
32. **Scarce, M.: Male on male rape.** New York - London, Plenum Press, 1997.
33. **Singer, M.: Kriminologija.** Zagreb, Globus - MUP RH, 1996.
34. **Singer, M.: Kaznenopravna odgovornost i zaštita mladeži.** Zagreb, Globus - MUP RH, 1998.
35. **Šeparović, Z.: Zaštita ćovjeka,** Krivićno pravo-posebni dio. Djela 3. Zagreb - Beograd, Pravni fakultet u Zagrebu - Poslovna politika, 1987.
36. **Šuperina, M.: "Ostvarivanje zaštite slobode i prava ćovjeka propisivanjem kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa u hrvatskom Kaznenom zakonu i njegovoj primjeni",** neobjavljeni prijedlog doktorske disertacije (Zagreb, 2000.)
37. **Tröndle, H., Fischer, T.: Strafgesetzbuch und Nebengesetze.** München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1999.

38. **Veić, P.: Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira.** Zagreb, MUP RH Policijska akademija, 1998.
39. **Zečević, D. i dr.: Vještačenje težine tjelesnih ozljeda u krivičnom postupku.** Zagreb, Informator, 1995.
40. **Zečević, D., Škavić, J.: Osnove sudske medicine za pravnike.** Zagreb, Barbat, 1996.
41. **Zlatarić, B.: Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, I. svezak.** Zagreb, Narodne novine, 1956.
42. **Zlatarić, B.: Krivični zakonik u praktičnoj primjeni, II. svezak.** Zagreb, Narodne novine, 1958.